

Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye’de Yapılan Çalışmalar (2008-2023)

Studies Conducted in Türkiye Against Armenian Claims

Recep Karacakaya*

*Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: R.K. 0000-0003-1640-7596

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Recep Karacakaya,
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: recepkaracakaya@gmail.com

Başvuru/Submitted: 02.10.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.10.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
19.10.2023

Kabul/Accepted: 03.11.2023

Atıf/Citation:

Karacakaya, Recep. "Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye’de Yapılan Çalışmalar (2008-2023)," *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 81 (2023): 147-194.
<https://doi.org/10.26650/iutd.20238105>

Öz

Ermeniler, 1920’lerden günümüze kadar yoğun bir şekilde soykırıma uğramış olduklarını kanıtlamak için büyük bir propaganda faaliyetine girişmişler, birçok kitap yazmışlar, bilimsel dergilerde çok sayıda makale yayınlamışlar ve yayınlamaya devam etmektedirler. Konuyla ilgili olarak başlarda Ermeniler yayın yaparken, son senelerde dünyanın birçok ülkesinden araştırmacıların yazmaya başladıkları gözlemlenmektedir.

Türkiye’nin Ermeni iddiaları karşısındaki birikimi azdır ve yapılan çalışmalar yeterli değildir. Ermeni araştırmalarıyla ilgili, dünyada çalışan merkez ve enstitülerin sayısıyla, çıkarılan süreli yayınları, Türkiye’deki merkez ve enstitülerle, çıkarılan süreli yayınlarla karşılaştığımızda durum bütün netliğiyle ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de 2000’li yılların başlarına kadar artarak devam eden çalışmaların, 2008’lerden itibaren yerinde saydığı, sadece 2015’lerde görece bir artış olduğu, sonrasında ise azalmaya başladığı yapılan yayınlardan anlaşılmaktadır.

Türkiye’nin Ermeni iddialarına karşı birikimini inceleyen bu makalede 2008 yılından 2022 yılına kadar olan çalışmalar ele alınmıştır. Konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalarda Türkiye’nin 2008 yılına kadar birikimi oldukça ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuş; fakat o çalışmalarda Türkiye üniversitelerinde yapılan lisansüstü tezler yer almamıştır. Bu makalede, Türkiye’deki üniversitelerde yapılan lisansüstü tezler de değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin birikimine katkıda bulunan çalışmalar dikkate alınmış, Ermeni iddialarını destekleyen, soykırım tezini savunan çalışmalar dahil edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Ermenistan, diaspora, Türkiye, Enstitü, Araştırma merkezi

ABSTRACT

Armenians have taken on great propaganda activities since the 1920s to prove that they have been subjected to a genocide. They have written many books, published many articles in scientific journals, and continue to do so. While only Armenians initially produced works on the subject, researchers from many different countries around the world are seen to have recently begun writing on the subject.

The number of studies carried out in Türkiye against Armenian claims are insufficiently low. The situation becomes clear when comparing the number of centers and institutes working on the subject in the world to those in Türkiye. Also a large gap exist between the number of the publications on the

matter in and outside of Türkiye. Although in Türkiye the number of the publications had continued to increase until the early 2000s, then stagnated in 2008 with a relative increase in 2015 until starting to decrease again.

This article examines the publications in Türkiye from 2008-2023 against Armenian claims. Previous studies on the subject, reveal Works in great detail until 2008. However, these do not include postgraduate dissertations conducted in Turkish universities. This article, subjects these dissertations to a general evaluation. In addition, studies that contribute to countering the Armenian claims are also taken into account, while studies that support Armenian claims have been disregarded.

Keywords: Armenian diaspora, Türkiye, Institutes, Research centers

Extended Abstract

Armenians have taken on great propaganda activities since the 1920s to prove that they have been subjected to a genocide. They have written many books, published many articles in scientific journals, and continue to do so. On the contrary, the number of studies made in Türkiye about this subject is very low. According to Hikmet Özdemir the number of the studies was just under 600 at the end of 2007. As a result, libraries have many more materials written by Armenians or from the Armenian perspective.

Studies made in Türkiye against Armenian claims have a long history going back to the years these claims were made. In response to the Armenian claims, the Ottoman State issued some publications based on documents and statistics about the incidents that had occurred between Turks and Armenians during World War I and translated them into foreign languages. This trend continued during both the Armistice and War of Independence periods. Although the years between the Lausanne Peace Treaty and the 1970s can be seen as an era of relief, especially during the Atatürk and İnönü periods, Türkiye remained oversensitive about these claims accusing Turks of genocide.

During the 1950s and 1960s publications against Türkiye grew significantly in the United States and Europe. Turkish officials, thinking the Armenian question to no longer be an issue, attached no importance to these developments. Between 1973-1984, the Republic of Türkiye realized the situation once Armenian terrorists targeted Turkish diplomats with assassination attempts. The motive of the terrorists was to take revenge for the incidents that had supposedly occurred during World War I and to attract the attention of the world to the Armenian claims.

After the coup on 12 September 1980, Türkiye started to give more importance to the Armenian claims. Many scientific studies about World War I and the Armenian claims thus began to appear to so as to reveal the truth countering the Armenian accusations. Symposiums, conferences, and workshops were organized. Turkish universities also opened a new perspective to the subject by allowing students to write their postgraduate dissertations

about matters involving the Armenian question.

Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) [The Eurasia Investigation Center] was the most consistent and hardworking institution against the Armenian claims in Türkiye between 2008-2022. AVİM published books and reports to point out the nonsense of the Armenian accusations based on documents and genuine studies. The conferences and workshops AVİM organized became places where international researchers could share their studies regarding the Armenian question. At the same time, AVİM published and continues to publish two journals: *Ermeni Araştırmaları [Armenian Research]* and *Review of Armenian Studies*. These two journals are the only ones in Türkiye to adress the Armenian question.

Between 2008-2022, Turkish universities organized symposiums and conferences about the Armenian question and published the submitted papers as books. The Turkish Historical Society and Atatürk Research Center in particular directly supported these initiatives. The organized symposiums, conferences, and workshops peaked in 2015, with the number of activities dropping significantly after 2015.

The greatest contribution to studies against Armenian question in Türkiye have come from postgraduate dissertations. Studies from Turkish-Armenian Relationship Research Centers in Erzurum Atatürk University and Sakarya University should be mentioned in this regard. These postgraduate dissertations cover very different aspects of the Armenian question.

Official publications have also occurred during this period. The Directorate of State Archives published two new books between 2008-2010, as well as the book *Tehcire Giden Yol [The Road to Deportation]* has been published in 2016. In 2022, the book *Ermeni Sevk ve İskanının Yasal Dayanakları (1876-1935) [The Legal Basis of the Armenian Deportation and Resettlement]* was published by the same institution.

The reason for the low number of publications about the Armenian question by the Directorate of State Archives may have been due to the normalization process between Armenia and Türkiye that began in 2008.

The Turkish Historical Society's activeness in organizing symposiums and conferences and in publishing books about the Armenian question between 2008-2022 is important to note. Even though their "Armenian question desk" was closed and academic staff had been dismissed in 2008, a new initiative began in 2013. With the purpose of preparing for the centenary of the 1915 incidents, scholars from different universities formed a new Armenian question desk. Professor İbrahim Ethem Atnur, Professor Musa Şaşmaz, Professor Taha Niyazi Karaca, Professor Mustafa Çolak and Assoc. Prof. Recep Karacakaya worked for nearly a year on the Armenian question.

A positive development in Türkiye's position toward the Armenian question is the attitude of the Directorate of Communications. The Directorate has become very active in recent years over the Armenian question. They should put more weight on this subject and become the institution that plans the activities that need to be done.

Türkiye's policy changes regarding the Armenian question between 2008-2022 directly affected the number of studies on the subject. Since 2002 Türkiye has changed its position on the Armenian question with the idea that normalizing the Armenian diaspora and Armenian relations could solve the problem. Türkiye's attempts at normalizing remained unanswered and also negatively affected relations between Türkiye and Azerbaijan.

Despite all the attempts by Türkiye at normalization, the centenary of the 1915 incidents was used by the Armenian Diaspora and Armenia to defame Türkiye and Turks. The difference between the perspectives of the both sides is so great that there is little to no hope exists that reconciliation could happen in the short term.

Giriş

Ermeniler, 1920'lerden günümüze kadar yoğun bir şekilde Birinci Dünya Savaşı yıllarında soykırımı uğramış olduklarını kanıtlamak için büyük bir propaganda faaliyetine girişmişler, genelde bilimsel görünüşlü birçok kitap yazmışlar, bilimsel dergilerde çok sayıda makale yayınlamışlar ve yayınlamaya devam etmektedirler. Dünyanın birçok ülkesinden araştırmacılar konuyla ilgili yazılar yazmaya başlamışlardır. Ayrıca "soykırım" hakkında gazete ve günlük dergilerde yazılar yayınlamışlardır. Diğer yandan, hedef olarak seçilen bazı ülkelerde "soykırım" konusunda birçok konferans, panel vb. toplantılar düzenlenmektedir. Soykırım konusu edebiyat alanında da, romanlarda, şiir kitaplarında ve piyeslerde işlenmektedir. Bu konuda yazarların hemen hepsi Ermeni kökenlidir. Çok sayıda "belgesel" film mevcuttur.

Buna karşılık, konuyla ilgili olarak Türkiye'de yapılan çalışmaların sayısı azdır. Hikmet Özdemir, 2007 yılı sonu itibarıyla 600 civarında yayın olduğunu yazmıştır. 1915 yılında ne olduğunu öğrenmek isteyen araştırmacılar kütüphanelere girdiklerinde karşılarında, büyük bir kısmı Ermeniler ve onların tezlerini destekleyenler tarafından hazırlanan eserler çıkmaktadır. Böyle önemli bir konuda Türkiye'de yapılan çalışmaların, Ermenilerin yaptıklarıyla kıyaslandığında, niçin bu kadar az olduğu sorusu akla gelmektedir. Özdemir, bunun psiko-sosyal gerekçeleri olduğunu, Türk milletinin tarihî gelenekleri ve duruşuyla doğrudan ilgili bulunduğunu yazmıştır¹.

1. Başlangıçtan 2008 Yılına Kadar Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi

Birinci Dünya Savaşı esnasında Türklerle Ermeniler arasında meydana gelen olaylar ile ilgili Osmanlı Devleti tarafından yapılan ilk yayın, *Ermeni Komitelerinin Amâl ve Harekât-i İhtilâliyyesi* adlı eserdir. Bu kitap Ermeni propagandalarının iç yüzünü göstermesi açısından önemlidir. Fransızcaya da çevrilen kitap kısa sürede birkaç baskı da yapmıştır².

1917 yılında yayınlanan *Documents sur les Atrocites Armeno-Russes* adlı eserde, Ermenilerin Ruslarla birlikte Müslüman halka yaptıkları zulümlerle ilgili olayı gören şahitlerin verdikleri bilgiler yer almaktadır.

1918'de Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmet Bey'in (İnönü) başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanan *İslâm Ahâlinin Duçâr Oldukları Mezâlim Hakkında Vesâike Müstenid Mâlumât* adlı kitapta, Müslüman halkın maruz kaldığı mezalim işlenmiştir. Eser, 1919 senesinde hem Türkçe hem de Fransızca yeniden yayınlanmıştır.

1 Hikmet Özdemir, *Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2008, s. 1-2.

2 *Ermeni Komitelerinin Amâl ve Harekât-i İhtilâliyyesi İlanı Meşrutiyet'ten Evvel ve Sonra*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332. Bkz. Özdemir, *a.g.e.*, s. 16-18.

Ayrıca Bir Rus yarbayın konuya dair raporları da 1919’da Rusçadan tercüme edilmiştir. Avrupa’da yapılan yayınlar da, Cenevre’de okuyan Şükrü Saraçoğlu, Numan Menemencioglu, Nurullah Ataç, Mahmut Esad gibi Türk öğrencilerce kurulan bir cemiyet tarafından hazırlanmıştır³.

Mondros Mütarekesi sonrasında Kazım Karabekir gibi askerler de konuyla ilgili yayın faaliyetleri yürütmüştür. Yazılan eserlerin önemli bir kısmı Fransızcaya çevrilmiş, birçoğu da Cumhuriyet döneminde yeni harflerle neşredilmiştir. Özellikle Mütareke sonrasında oluşan Türkiye’yi paylaşım tasarılarına karşı, Türk tezlerini savunan, Ermeni katliamlarını anlatan, Türk halkının menfaatini müdafaa eden çalışmaların sayısı çoğalmıştır.

1920-1922 arasında çalışmalar artmaya devam etmiş, Almanya’ya giden Talat Paşa ve Cemal Paşa hatıralarını yazmıştır. Cemal Paşa’nın hatıraları 1922’de basılmıştır⁴.

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasından 1970’lere kadar olan zaman dilimi Türkiye için bir rahatlama dönemi olmasına rağmen, Atatürk ve İnönü dönemlerinde Türkleri itham eden yaklaşımlara karşı aşırı hassasiyet gösterilmiştir⁵.

Bin dokuz yüz ellili ve altmışlı yıllarda Amerika’da ve Avrupa’da Birinci Dünya Savaşı’nda meydana gelen olaylarla ilgili Türkiye aleyhindeki faaliyetler hızlı bir şekilde artmıştır. Ermeni meselesinin artık kapandığını düşünen Türk yetkililer, konuyla ilgilenmemiş, zaman zaman Ermeni faaliyetleri ile ilgili gelen bilgileri ciddiye almamışlar, dolayısıyla Türkiye yurt dışındaki Ermenilerin faaliyetlerini fark edememiştir.

1965 yılı, sevk ve iskanın ellinci yılı olması münasebetiyle Ermeniler için önemli bir dönemeç olmuştur. Milliyetçilik, Ermeniler arasında güçlü bir akım haline gelmiş, dünyadaki bütün Ermenileri etkisi altına almaya başlamıştır. 24 Nisan 1965’te dünyanın birçok yerinde ve Beyrut’ta gösteriler yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen olaylar ve Türklere karşı duydukları nefret Ermeni milliyetçiliğini yeniden ayağa kaldırmıştır. Türkiye’de ise devletin üst kademelerinin duyarsızlığı ve Ermeni meselesi “Lozan’la

3 Özdemir, *a.g.e.*, s. 18-23.

4 Özdemir, *a.g.e.*, s. 23-38.

5 Venezuelalı Subay Rafeal de Nogales, 1925 senesinde *de Osmanlı Ordusunda Dört Yıl, 1915-1919* adlı muhtelif dillere çevrilen bir kitap yazmıştır. Ancak kitapta özellikle Ermeni meselesine dair yer alan yanlış bilgiler Türk subayların tepkisini çekmiştir. Bu metne eleştiri, Kaymakam Hakkı Bey tarafından Erkan-ı Harbiye Riyaseti bünyesinde basılmıştır. Özdemir, *a.g.e.*, s. 41-43; 1933 senesinde Franz Werfel’in *Musa Dağında Kırk Gün* adlı eseri Atatürk ve yönetim nezdinde tepkiyle karşılanmış, oluşan tepkiler üzerine Ermeniler İstanbul’da toplanıp kitabı yakma töreni gerçekleştirmiştir. Ayrıca kitap üzerinden yürütülen faaliyetlerin önüne geçmek adına da bizzat Atatürk, girişimlerde bulunulmasını istemiştir. 1930’lu yıllar boyunca bu tip girişimler olmuş ve kitabın yaygınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Özdemir, *a.g.e.*, s. 45-48; 1949 senesinde topçu Yüzbaşı Atıf Erçikan’ın, *Tarihte Türk Ermeni Münasebetleri* adlı eseri hem Osmanlı dönemi Ermenilerinin hem de 1940’larda diasporanın faaliyetlerine dair kıymetli bilgiler içermektedir. Esat Uras da 1950 senesinde *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi* adlı eseri yazmıştır. Özdemir, *a.g.e.*, s. 50-54.

halledilmiştir” tavrı sürmeye devam etmiştir⁶. Bu da, yıllardır sistematik olarak yürütülen Ermeni katliamı propagandasının, dünyanın birçok ülkesinde anlayış görmesine ve gerçek olarak kabul edilmeye başlamasına yol açmıştır.

1973-1984 yılları arasında, Ermeni teröristler yurt dışındaki Türk temsilcilerine suikastlar yapmışlardır. Katiller, bu cinayetleri Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen olayların öcünü almak için işlediklerini ve bütün dünya devletlerinin dikkatini çekmek istediklerini söylemişlerdir⁷.

12 Eylül darbesi sonrası, konu Milli Güvenlik Kurulu’nda ele alınmış, Ermeni meselesi konusunda ilmi ve belgesel bir kitap hazırlanmasına, meselenin kamuoyuna sağlıklı bir biçimde anlatılmasına ve kamuoyunun Türkiye lehine döndürülmesi için lobi oluşturulmasına karar verilmiştir. Yapılan toplantılardan sonra Türkiye’nin bu konuda elinin çok zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. Bundan sonra çalışmalar başlamış, arşivlerin açılması için hazırlıklar yapılmış, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası* adlı kitabı yazmıştır. 1980’li yıllarda akademik toplantılar da yapılmaya başlamış, 1983-2007 yılları arasında Türk üniversiteleri Ermeni meselesini konu alan konferanslar, sempozyumlar düzenlemiş, çalıştaylar yapmış, bu konferansların metinleri kitap olarak basılmıştır⁸.

Türk Tarih Kurumu (TTK) da Ermenilerle ilgili 1982 yılından itibaren çalışmaya başlamıştır. TTK’nın bu tip toplantıları 90’lı yıllarda da devam etmiş, 10. Türk Tarih Kongresinde Ermeni sorunu konuşulmuştur. Toplantıya, Ermeni bilim adamları da katılmıştır. 2002 senesinde de TTK bünyesinde Ermeni Masası oluşturulmuş, 2002-2007 arasında Kemal Çiçek, Hikmet Özdemir, Ömer Turan, Ramazan Çalık gibi isimler bu masada görev yapmışlardır. Farklı ülkelerde araştırma yapan bu akademisyenler, 2004 senesinde *Ermeniler: Sürgün ve Göç* adlı kitabı yayınlamıştır. İlk kez yabancı arşivlerde bulunan konuyla ilgili belgeler Türk akademisyenler tarafından bu kitapla incelenmiştir⁹.

2001 senesinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi’ne bağlı, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. Bu kurumun amacı, Ermeni sorununu tüm boyutları ile ortaya koymak olmuştur. Enstitü, yılda dört kere iki akademik dergi de yayınlamıştır. Bunlar *Ermeni Araştırmaları* ve *Review of Armenian Studies* adlı dergilerdir. Enstitü başkanı Ömer E. Lütem, dergilerin editörlüğünü üstlenmiştir. Enstitü, 2001-2007 yılları arasında Ermeni meselesini çalışan bilim adamlarını bir araya getirdiği iki kongre düzenlemiştir.

6 Özdemir, *a.g.e.*, s. 58-60.

7 Saldırılarla ilgili bkz. Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009; Ercan Çitlioğlu, *Yedekteki Taşeron: Asala PKK*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998.

8 İstanbul Üniversitesi’nin 24-25 Mayıs 2001’de düzenlediği Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu bu örneklerden sadece bir tanesidir. Bkz. *Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu 24-25 Mayıs 2001*, ed. Selçuk Erez-Mehmet Saray, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001.

9 Özdemir, *a.g.e.*, s. 64-78.

Kongre bildirimleri kitap olarak da basılmıştır. Enstitü sürekli olarak farklı dillerde yayınlar üretmiştir¹⁰. Devlet kurumlarının arşiv belgesi yayınlaması faaliyeti de ivme kazanmış, Şinasi Orel koordinatörlüğünde, Başbakanlık Arşiv Araştırma Kurulu bu konuda faaliyetler yürütmüştür¹¹. Başbakanlık Devlet Arşivleri 1994 yılından itibaren Ermenilere dair farklı temalara sahip belgeleri yayınlamaya başlamıştır.

ATASE Arşivi de vesika yayınlama işine girmiş, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*’nde Ermeni meselesine dair çok sayıda belge farklı dillerde yayınlanmış, Ermeni meselesi özel sayıları yapılmıştır. 2005-2007 yılları arasında ATESE Arşivi, *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri* başlığıyla 8 ciltlik bir eser yayınlamıştır. Yayımlanan metinler İngilizceye de çevrilmiştir. Kurumsal çabalar kadar bireysel çabalar da mevcuttur. Bilal Şimşir ve Hasan Dilan Berke gibi araştırmacılar İngiliz ve Fransız devletlerinin arşivlerinden Türk-Ermeni ihtilafına dair belgeleri yayınlamışlardır¹².

2. Ermenilerin Birikimi

Türkiye’nin Ermeni birikimini değerlendirmeden önce bu konuda ana hatlarıyla Ermenilerin neler yaptığına bakmak ve karşılaştırmak daha gerçekçi olacaktır.

Ermeniler 1950’li yıllardan itibaren soykırım iddialarını konferanslarla, kitaplarla gündeme taşımaya başlamıştır. Bu dönemde yürütülen siyasi ve akademik faaliyetler, Ermeni soykırım iddialarını yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkarmıştır.

Özellikle 1965 yılında, soykırım iddialarının 50. yıldönümü vesilesiyle yapılan anma etkinlikleri ve siyasi faaliyetler sonrasında, ABD’de Ermeni çalışmaları üniversitelerde bir çalışma alanı haline gelmiş, soykırım araştırmaları üzerine yoğunlaşarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kaliforniya ve Michigan’daki üniversiteler başta olmak üzere ABD’deki birçok üniversitede Ermeni araştırmaları merkezleri kurulmuştur. Kurulan bu araştırma merkezleri, Ermenilere yapıldığı iddia edilen soykırım başta olmak üzere, insan hakları, diaspora-Ermenistan ilişkileri vb. meselelere dair araştırmacı ve uzmanlara akademik çalışmalar yaptırmakta, onları teşvik ederek, destekleyerek soykırım odaklı çalışmalarını sürdürmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri’nde Ermeni araştırmaları merkezlerinin sayısı 29’dur. Dünyanın diğer ülkelerine bakıldığında, Başta Almanya olmak üzere, Fransa, İngiltere, Rusya, Lübnan gibi ülkelerde toplam 28 tane Ermeni araştırmaları merkezi faaliyet göstermektedir. Arjantin, Avusturya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Gürcistan, İran, İsrail, İsviçre, İtalya, Kanada, Kıbrıs, Mısır, Polonya, Romanya, Ukrayna gibi ülkelerde de toplam 28 araştırma merkezi çalışmaktadır¹³.

10 Özdemir, *a.g.e.*, s. 79-81.

11 Başbakanlık Arşiv Araştırma Kurulu’nun faaliyetleri için bkz. Umut Soysal, “Ermeni Sorunu Hakkında Devlet Arşivleri Başkanlığı’na Yapılan Çalışmalar (Tarihçe)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s. 302-307.

12 Özdemir, *a.g.e.*, s. 81-89.

13 *Geçmişten Günümüze Ermeni Araştırmaları*, Hrnt Dink Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 50-59.

Bugün dünyada Ermenistan dışında yayımlanan Ermeni araştırmaları dergilerinin sayısı 10'dur. Ermenistan'da ise 14 Ermeni araştırmaları dergisi yayımlanmaktadır. Ayrıca 9 tane Periyodik Bilimsel Derleme bulunmaktadır¹⁴.

2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye'den bir kısım öğrencinin, hem yurt içinde hem yurt yurtdışına giderek özellikle Ermeni araştırmaları üzerine çalışan üniversitelerde tarih, sosyoloji, soykırım tarihi, 1915 olayları, Ermeni tarihi gibi alanlarda yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapmaları, Türkiye'de 1915 olaylarını "soykırım" olarak niteleyen bir kesimin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmaların başlangıcı 1990'lı yılların başlarına kadar gitmektedir. 1990'lı yıllarda çalışmalarını ülke dışında yürüten bilim insanlarının liderliğinde, Birinci Dünya Savaşı'nda meydana gelen olaylarla ilgili Osmanlı Devleti'ni suçlayan, hatta 1915 olaylarını soykırım olarak değerlendiren bir tarih yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Amerika'da, soykırım araştırmaları çerçevesinde çalışan Ermeni akademisyenlerle birlikte hareket eden Türk akademisyenler Ermeni soykırım iddialarının Türkiye'de taban bulmasında önemli rol oynamıştır.

Türkiye'de de 1990'lı yıllarda Ermeni meselesinin soykırım olduğuna yönelik yayınlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Başta 1977'de kurulan Belge Yayınları, sonrasında 1984'te kurulan İletişim Yayınları, 1990'lardan başlayarak, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerle Ermeniler arasında meydana gelen olayların soykırım olduğunu iddia eden, yurt içinde ve yurt dışında yazılıp Türkçeye çevrilen kitapları yayınlamaya başlamışlardır¹⁵.

3. 2008-2022 Yılları Arasında Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi

a. Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün Çalışmaları

Türkiye'de ilk defa Ermeni Sorununu, bütün yönleriyle ele alıp, çalışmalar yapmak üzere 2000 yılı sonunda kurulan Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, 2008'de ana sponsorun desteğini kesmesinden sonra kapanmıştır. 2 Ocak 2009 tarihinde Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) kurulmuş, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün tüm görevlerini üzerine almıştır¹⁶. Ermeni meselesi AVİM'in özellikle üzerinde durduğu bir konu olmuştur.

AVİM, halen Ermeni meselesiyle ilgili olarak özgün araştırmalara dayanan kitap ve raporları, konferans kitaplarını basılı ve elektronik formatta yayınlamaya, ulusal ve uluslararası konferans ve çalıştaylar düzenlemeye devam etmektedir.

AVİM aynı zamanda, *Ermeni Araştırmaları* ve *Review of Armenian Studies* adlı iki

14 *Ermeni Araştırmaları*, s. 46, 47.

15 *Ermeni Araştırmaları*, s. 37, 39.

16 <https://www.turkmenelivakfi.org/hakkimizda/>.

hakemli dergiyi yayınlamayı sürdürmektedir. Bu dergiler Ermeni sorununu inceleyenlerin çalışmalarını yayınlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. 2022 yılı itibarıyla *Ermeni Araştırmaları* dergisi 72. sayısını yayınlamıştır. Bu süre içinde *Ermeni Araştırmaları*, yorumlar ve kitap tanıtımlarının dışında, 456 araştırma makalesi yayınlamış ve bunların toplam sayfa sayısı 14.677 olmuştur. *Review of Armenian Studies Dergisi* ise 2022 yılı itibarıyla 46 sayı çıkarmış, toplam yorumlar ve kitap tanıtımlarının dışında, 248 özgün araştırma makalesi yayınlamış ve bunların toplam sayfa sayısı 7.495 olmuştur.

Türkiye’de günümüzde Ermeni sorunu konusunda yayını sürdürülen süreli yayınlar arasında yer alan bu dergiler, toplam 22.172 sayfanın üzerinde yayın yapmakla Ermeni meselesinin tüm yönleriyle ilgili önemli bir bilgi bankası olma yolunda ilerlemektedirler.

AVİM 2015’de ikisi uluslararası olan toplamda 10 toplantı organize etmiştir. Bu toplantılar Türk-Ermeni ilişkileri ve Ermenistan Devleti ile münasebetler konularındadır.

AVİM, 2016’da Başkent Üniversitesi ile birlikte “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Perinçek İçtihadının Hukuksal Etkileri ve Sonuçları”; Haziran 2016’da ise, Dokuz Eylül Üniversitesi ile birlikte “Mülkiyet Hukuku” başlıklı toplantılar düzenlemiştir. Ayrıca Özyeğin Üniversitesi ile birlikte İstanbul’da 17-18 Kasım 2016 tarihlerinde “Ardıl Devlet Devam Eden Devlet ve Uluslararası Tazminat” toplantısını yapmış, 2017’de ise, “Muhtemel Girişimler ve Karşı Önlemler” başlıklı bir toplantıyı İnönü Üniversitesi’nde gerçekleştirmiştir.

AVİM’in Ermeni Meselesiyle İlgili Yayınları

AVİM, 2016 ve 2017 yıllarında “Ermeni Konferansları” adıyla düzenlediği etkinlikleri kitaplaştırmıştır. 2018 yılında AVİM’in kurucusu Ömer Engin Lütem’in vefat etmesinden sonra bu konferanslar devam etmiş, onun adına izafeten “Türk-Ermeni Uyuşmazlığı Üzerine Ömer Engin Lütem Konferansları” adı verilerek, yıl içinde verilen konferansların kitap haline getirilmesi de sürdürülmüştür. 2022 yılı itibarıyla 7 konferans kitabı yayınlanmıştır¹⁷.

AVİM ayrıca Türkiye’nin birikimine katkı sağlayacak müstakil kitaplar da neşretmektedir. Neşredilen kitapların listesi aşağıdadır.

1- Turgut Kerem Tuncel, *Armenian Diaspora: Diaspora, State And The Imagination Of The Republic Of Armenia*, Ankara 2014.

2- Tolga Başak, *Ermeni Sorunuyla İlgili İngiliz Belgeleri (1912-1923)*, Ankara 2018.

3- Gaffar Çakmaklı Mehdiyev, *Anastas Mikoyan: Confessions Of An Armenian Bolshevik*, Ankara 2020.

17 <https://avim.org.tr/Kitaplar>.

4- Iver Torikian, *Japonya'dan Bir Mektup Stratejik Suskunluk: Ermenilerin Sessizliği*, Ankara 2021.

5- Ahmet Can Öktem, *Ermeni Propagandası ve Sahte Resimler*, Ankara 2022

6- *International Scholars On The Events Of 1915*, Ankara 2022¹⁸.

b. Üniversitelerin Faaliyetleri

Akademik Toplantılar (2008-2022)

2008-2022 yılları arasında Türk üniversiteleri Ermeni meselesini konu alan sempozyum ve kongreler düzenlemiş, bu tebliğlerin metinleri kitap olarak basılmıştır. Özellikle Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Araştırma Merkezi'nin bizzat düzenledikleri veya katkı verdikleri üniversitelerle düzenledikleri bu etkinlikler 2015 yılında zirveye ulaşmış, sonrasında hızlı bir şekilde azalmıştır. Aşağıdaki tabloda tespit edebildiğimiz toplantıların bir listesi vardır.

Tablo 2008-2022 Yılları Arasında Düzenlenen Akademik Toplantılar			
	Tarih	Toplantının Adı	Yer
1	16 Mart 2009	<i>1909 Adana Olayları ve Milli Mücadele Döneminde Adana Sempozyumu</i>	Adana
2	2-4 Mayıs 2012	<i>Türk Ermeni İlişkileri Sempozyumu</i>	Erzurum, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü
3	23 Ocak 2014	<i>Ermeni Ayaklanmaları Sempozyumu (1894-1909)</i>	Türk Tarih Kurumu, Ankara
4	8-10 Mayıs 2014	<i>Uluslararası Tarih Boyunca Türk İdaresinde Ermeniler Sempozyumu</i>	Kars, Kafkas Üniversitesi
5	24-25 Nisan 2014	<i>I. Dünya Savaşında Ermeniler</i>	Türk Tarih Kurumu, Van
6	16-18 Aralık 2014	<i>Techirin100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyamlar</i>	Türk Tarih Kurumu, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sosyal Araştırma Merkezi
7	24-25 Aralık 2014	<i>Tarihi Belgeler Işığında Ermeni Olayları Ulusal Sempozyumu</i>	İstanbul Aydın Üniversitesi
8	5-6 Ocak 2015	<i>19-20. yy.da Türk-Ermeni İlişkileri Kaynaşma-Kırgınlık-Ayrılık-Yeni Arayışlar Sempozyumu</i>	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ve Türk Ocakları İstanbul Şubesi
9	08-11 Nisan 2015	<i>Kadim Dostluğun Yüz Yıllık Açmazında Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu: Toplumsal Bellek, Önyargılar, Gerçekler</i>	Akdeniz Üniversitesi, Antalya

18 <https://avim.org.tr/tr/Kitaplar>.

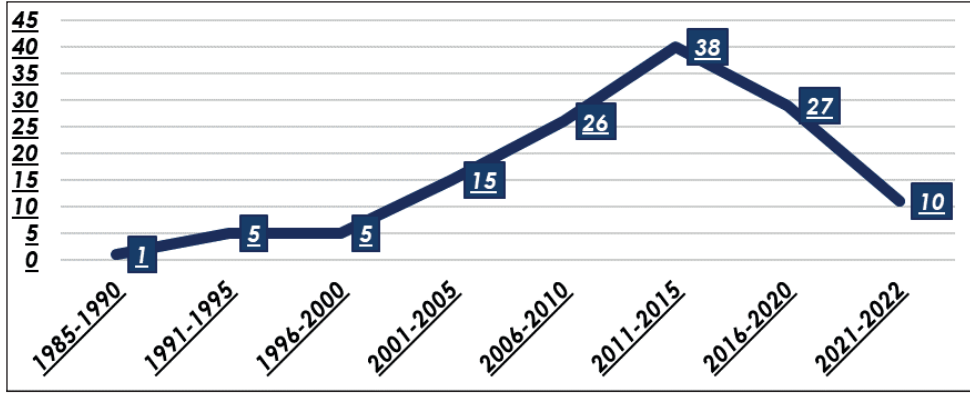
10	8-12 Nisan 2015	<i>Azerbaycan’da ve Doğu Anadolu’da Türk Müslüman Nüfusa Karşı Soykırımlar (1914-1920) Uluslararası Kongresi</i>	Guba, AZERBAIJAN
11	19 Nisan 2015	<i>Emperyalizm ve Ermeni Meselesi</i>	Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM)
12	27-28 Nisan 2015	<i>Tarihi Belgeler Işığında Ermeni Olayları Uluslararası Sempozyum</i>	İstanbul Aydın Üniversitesi
13	28 Nisan 2015	<i>1915 Olaylarının 100. Yılında Türkiye - Ermenistan İlişkileri</i>	Bursa, Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Topluluğu
14	30 Nisan 2015	<i>Prospects for the TurkishArmenian Relations (Türk-Ermeni İlişkileri İçin Olasılıklar)</i>	Ankara, AVİM
15	5-8 Mayıs 2015	<i>II. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu</i>	Erzurum, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü
16	8 Mayıs 2015	<i>Tarihsel Veriler Temelinde 100. Yılında 1915 Olaylarına Hukukî Bakış Uluslararası Sempozyumu</i>	Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
17	14-15 Mayıs 2015	<i>1915 Olaylarının Yüzcü Yılında Türk-Ermeni İlişkilerinin Yarını -Adil Hafıza ve Normalleşme</i>	İstanbul, Marmara Üniversitesi
18	12-14 Mayıs 2016	<i>Türk-Ermeni İlişkilerinin Bölgesel Politikalara Etkisi (19. Yüzyıldan Günümüze)</i>	Bitlis, Bitlis Eren Üniversitesi
19	27 Nisan 2017	<i>Yol Ayrımının 100. Yılında Türk Ermeni İlişkileri</i>	Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
20	26-27 Şubat 2018	<i>Tarih, Siyaset ve Uluslararası Hukuk Bağlamında 26. Yılında Uluslararası Hocalı Sempozyumu</i>	Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
21	16-18 Ekim 2019	<i>20. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Ermeni İlişkileri</i>	Iğdır, Iğdır Üniversitesi
22	22-23 Mayıs 2021	<i>Ermeni Meselesini Birlikte Konuşabilmek</i>	İstanbul, Sabahattin Zaim Üniversitesi
23	28 Nisan 2022	<i>Tarih ve Siyaset Arasında Ermeni Sorunu</i>	Ankara, Başkent Üniversitesi
24	20 Nisan 2022	<i>Uluslararası Hukuk ve Tarih Perspektifinden 1915 Olayları</i>	Ankara, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
25	26-27 Mayıs 2022	<i>Van’da Katliam, Yıkım ve İşgal: Tehcire Giden Yol</i>	Van, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi

Lisansüstü Tezler (1985-2022)

Ermeni iddialarıyla ilgili Türkiye’nin birikimine en büyük katkı, Türkiye’deki üniversitelerde yürütülen yüksek lisans ve doktora tezleri ile olmuştur. Ayrıca Erzurum Atatürk Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi bünyelerinde Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezleri de bütün imkansızlıklara rağmen alana katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar. Türkiye’deki üniversitelerde, Ermeni meselesinin birçok yönünü ele alan Yüksek Lisans ve Doktora tezleri yazılmıştır.

Doktora Tezleri

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinde yapılan incelemelerde kayıtlı ilk tezin 1985 yılına ait bir doktora tezi olduğu görülmektedir. 1985 yılından 2022 yılı sonuna kadar kayıtlı 127 doktora tezi vardır.1985 yılından 2007 yılına kadar konuyla ilgili 35 adet doktora tezi yazılmışken, bizim değerlendirdiğimiz 2008 yılından 2022 yılına kadar Türkiye'nin birikimine katkı veren ise 92 tez kaleme alınmıştır¹⁹.

Grafik 1

1985-2022 Yılları Arası Yayınlanmış Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Doktora tezlerinin sayılarının en yoğun olduğu dönem 2014 ve 2015 yıllarıdır. Ermeni sevk ve iskanının yüzüncü yılı yaklaşırken bu dönemdeki yapılan doktora tezlerinin sayısının arttığı müşahade edilmektedir. 2014 yılında 10 ve 2015 yılında 11 doktora tezi kabul edilmiştir.

1985-2022 Yılları Arası Yayınlanmış Doktora Tezlerinin Yapıldığı Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Doktora tezleri 21 farklı bilim dalında yazılmıştır. 75 teze Tarih bölümleri en başta yer alırken, Tarih bölümlerinden sonra Uluslararası İlişkiler ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde 8'er tezin kaleme alındığı görülmektedir. Siyasal Bilimlerde 7, Sosyolojide 6, Din alanında 5, Dil Bilim alanında 5, Kamu Yönetimi ve Gazetecilik alanında ise 3 tez kabul edilmiştir. Müzik 2, Eğitim ve Öğretim 2, Sanat Tarihi, Radyo Televizyon, Psikoloji, Karşılaştırmalı Edebiyat, İletişim Bilimleri, Hukuk, Halkla İlişkiler, Halk Bilimi (Folklor), Fransız Dili ve Edebiyatı, Batı Dilleri ve Edebiyatı alanlarında 1'er doktora tezi yazılmıştır.

Doktora tezleri incelendiğinde ana hatlarıyla aşağıdaki konularda yazıldığı görülmektedir. Türk-Ermeni ilişkileri, Türkiye Selçukluları, on altıncı yüzyılda Anadolu'da Ermenilerin durumu, vilayetlerdeki Türk-Ermeni, Kürt-Çerkez ve Ermeni ilişkileri, Eçmiyazin

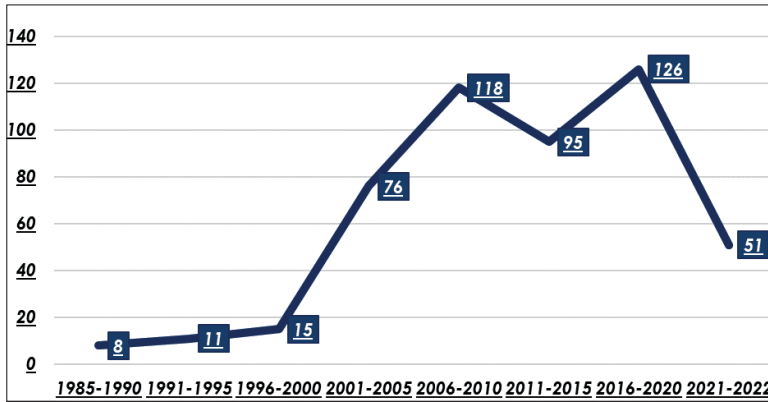
19 Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.

Katolikosluğu, Ermeni Patrikhanesi, İstanbul ve vilayetlerdeki Ermeni isyanları, yerli ve yabancı basında Ermeni meselesi, Amerikalı misyonerler ve faaliyetleri, Ermenilerin yabancı devletlerle ilişkileri (Fransa, Rusya, Amerika, İngiltere, İran, Almanya, Bulgaristan), Ermeni sevk ve iskânı uygulaması, Ermeni sevk ve iskânı ile ilgili mahkemeler, emval-i metruke meselesi, Ermenilerin göçleri, Rus işgali ve Ermeni mezalimi, Mondros Mütarekesi sonrasında gelişmeler, Cumhuriyet döneminde Türk-Ermeni ilişkileri, Türkiye’deki Ermeni okulları, Türk dış politikası açısından Ermeni sorunu, Zürih protokolleri, diaspora, lobcilik, Lübnan Ermenileri, soykırım iddiaları, hukuki açıdan Ermeni meselesi, Ermeni terörü, Azeri-Ermeni ilişkileri, Karabağ problemi, Ermenistan’ın dış politikası, ders kitapları üzerine yapılan analizler, Edebiyat alanında yapılan tezler (Türk romanında Ermeniler, Ermeni harfli Türkçe romanlar, Ermeni ve Rum edebi eserler, Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi üzerine incelemeler, Ermeni çevirmenler), müzik, üzerlerinde çalışma yapılan belli başlı konular olmuştur.

Gerçekten araştırma ürünü olan ve bilime katkı veren, bir boşluğu dolduran doktora tezlerinin birçoğu farklı yayınevleri tarafından kitap olarak yayınlanmıştır.

Yüksek Lisans Tezleri

Ermeni meselesiyle ilgili ilk tezin kaleme alındığı 1985 yılından 2022 yılına kadar 501 adet yüksek lisans tezi yazılmıştır. 1985 yılından 2007 yılı sonuna kadar 166 yüksek lisans tezi kayıtlara girmiştir. 2007 yılından 2022 yılına kadar ise 334 yüksek lisans tezi görülmektedir. Bu demektir ki ilk tezin yapıldığı 1985’ten 2007 yılının sonuna kadar geçen 22 yıllık sürede yazılan yüksek lisans tezinin yaklaşık iki katı tez üretilmiştir. En çok tezin yazıldığı yıl 2019 yılıdır ve 39 tez bitirilmiştir. Sonrasında 2007 yılı dikkat çekmektedir. Bu yılda da 30 tez yazılmıştır.

Grafik 2

1985-2022 Yılları Arası Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

1985-2022 yılları arası yayınlanmış yüksek lisans tezlerinin yapıldığı bilim dallarına göre dağılımı şöyledir:

Yapılan tezler incelendiğinde 38 farklı bilim alanında çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. En yoğun tez çalışmaları Tarih alanında olmuş ve 277 Yüksek lisans tezi üretilmiştir. Sonrasında 95 tez ile Uluslararası İlişkiler gelmektedir. Sosyoloji 34, Siyasal Bilimler 22, Mimarlık 16, Hukuk 13, Türk Dili ve Edebiyatı 13, Eğitim ve Öğretim 10, Halkla İlişkiler 9, Sanat Tarihi 9, Din 8, Gazetecilik 8, Kamu Yönetimi 8, Sanat Tarihi 9, Antropoloji 7, Psikoloji 8, Müzik 7, Dilbilim 8, Batı Dilleri ve Edebiyatı, Arkeoloji, Beslenme ve Diyetetik, Bilgi ve Belge Yönetimi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı, Fransız Dili ve Edebiyatı, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Genetik, Halk Bilimi, İç Mimari ve Dekorasyon, Nükleer Mühendislik, Radyo-Televizyon, Sahne ve Görüntü Sanatları, Spor, Tekstil ve Tekstil Mühendisliği alanlarında ise 1'er tez kaleme alınmıştır.

Ağırlıklı olarak; Türk-Ermeni münasebetleri, Ortaçağ ve Yeniçağda Ermenilerin diğer milletlerle ilişkileri (Moğollar ve Papalık ilişkileri), Ermenilerin büyük devletlerle ilişkileri, II. Abdülhamid ve Ermeniler, Ermeni isyanları, Taşnak ve Hınçak komitelerinin faaliyetleri, Ermeni-Kürt ilişkileri, Ermeni Katagikosluğu, Patrikhane ve patrikler, Ermeni kiliseleri, misyonerler ve faaliyetleri, Ermeni okulları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ermenilerle ilişkileri, II. Meşrutiyet dönemi Türk-Ermeni ilişkileri, Doğu Anadolu Islahatı, Birinci Dünya Savaşında Ermeni meselesi, sevk ve iskan uygulamasının bütün ayrıntıları, gönüllü Ermeni birlikleri, Ermeni zulümleri, Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Ermeni münasebetleri, Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu, Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Ermenilerin durumu, yerli ve yabancı gazetelerde Ermeni faaliyetlerinin incelenmesi, Ermeni Edebiyatı, Ermeni Harfli Türkçe Metinler, Ermeniler ve müzik, Azeri-Ermeni münasebetleri, Karabağ Sorunu, Lobicilik Faaliyetleri, Soykırım İddiaları, Ermeni Diasporası, Ermeni terörü, Ermenistan'ın Dış Politikası, Ders Kitaplarındaki Türk-Ermeni ilişkileri gibi konular çalışılmıştır.

Yüksek Lisans tezleri doktora tezlerine nazaran kaynak çeşitliliği ve bu kaynakların metodolojik olarak kullanımı açısından daha zayıftır. Birçok tezde konular birbirinin tekrarı niteliğindedir. Tezler benzer konular üzerine yazılmıştır, özgün çalışma azdır.

Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi

Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi 27 Ekim 2001 tarihinde kurulmuştur. Araştırma Merkezi yönetimi ve koordineli olarak çalışan araştırmacılar, Ermeni Sorunu ile ilgili 20 civarında kitap ve kitap bölümü hazırlamış, uluslararası indekslerde taranan dergilerde 30 makale yayınlamış, Uluslararası bilimsel toplantılarda 40 civarında bildiriyle iştirak etmişlerdir. Merkezle koordineli olarak çalışan öğretim üyelerinin söz konusu faaliyetlerinin toplamı 100'den fazladır. Merkez, Türk Tarih Kurumu, Avrasya

İncelemeleri Merkezi ve Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi ile işbirliği içerisinde²⁰.

Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi

Atatürk Üniversitesi’nde, Rektörlüğe bağlı olarak alanında ilmi araştırmalar yapmak üzere “Türk-Ermeni İlişkilerini Araştırma Merkezi Müdürlüğü” kurulmuştur. Atatürk Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi’nin faaliyetleriyle ilgili merkezin internet sitesi yenilendiği için ayrıntılı bilgiye rastlanılmamıştır.

c. Devlet Arşivleri Başkanlığının Çalışmaları²¹

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ermeni iddialarının asılsızlığını ortaya koyacak birincil kaynaklara sahip olması hasebiyle, bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını göstermek amacıyla 1990’lardan günümüze kadar, Ermenilerin gerçekleştirdiği katliamlar, giriştikleri isyanlar, İngiltere, Rusya, Fransa ve Amerika ile kurduğu ilişkiler, sevk ve iskanın nasıl gerçekleştiğine dair farklı temalara sahip konularla ilgili akademik çalışmalar yapmış, ciltler halinde yayınlamıştır²².

Devlet Arşivleri Başkanlığı’nın yayına hazırladığı eserlerin büyük çoğunluğu 2008 öncesidir. 2008’den 2010’a kadar, öncekilerin devamı olan toplam 2 yayın daha yapılmıştır²³. Bu tarihten 2016 yılına kadar konuyla ilgili yayın yoktur. 2016 yılında *Tehcire Giden Yol* adlı eser yayımlanmıştır²⁴. Gerçekten Ermeni iddialarını çürütecek, sevk ve iskanın niçin yapıldığını, bunun Osmanlı Devleti için bir zorunluluk olduğunu, Ermenilerin, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmesinden önceki ve sonraki faaliyetlerini çok ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan belgeler neşredilmiştir.

Bu eserin basılmasının ardından yaklaşık 6 yıl sonra, 2022 yılında Devlet Arşivleri Başkanlığı *Ermeni Sevk ve İskanının Yasal Dayanakları 1876-1935*²⁵, adlı yeni bir eser yayınlamıştır.

20 Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi’nin faaliyetleri ile ilgili bilgi veren merkezin şimdiki Başkanı Doç. Dr. Zeynep İskefiyeli ile bir önceki başkanı Doç. Dr. Fikrettin Yavuz’a teşekkür ederim.

21 1984 yılından beri Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyet gösteren kurum 2018 yılında T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı olarak yeniden teşkilatlandırılmış, 3056 sayılı Başbakanlık Kararnamesi ile idare edilen arşivlere dair yasal bir düzenleme yapılarak arşiv kanunu çıkarılmıştır.

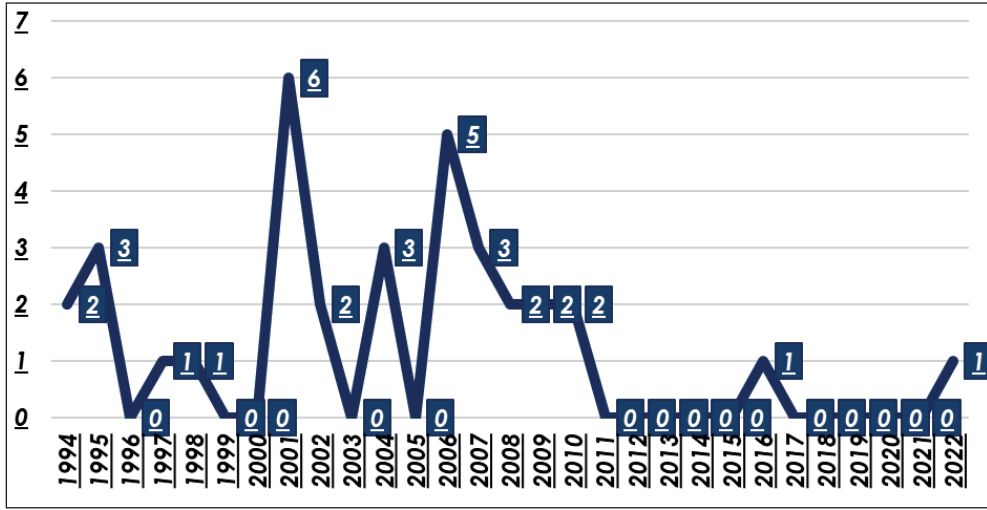
22 Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmaların derin ve ayrıntılı bir analizi için bkz. Umut Soysal, “Ermeni Sorunu Hakkında Devlet Arşivleri Başkanlığı’na Yapılan Çalışmalar (Tarihçe)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s. 293-327; Özdemir, *a.g.e.*, s. 81-84.

23 *Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1878-1895)*, I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2008; II (1895-1896), Ankara 2008; III (1896-1909), Ankara 2009; IV (1909-1916), Ankara 2009; *Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları*, I-II, Ankara 2010.

24 *Tehcire Giden Yol*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2016.

25 *Ermeni Sevk ve İskanının Yasal Dayanakları 1876-1935*, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2022.

Devlet Arşivlerinin bu suskunluğu Türkiye'nin 2008'lerden itibaren takip ettiği Ermenilerle ilişkileri normalleştirme politikalarının bir sonucu olsa gerektir. Çünkü Ermeni meselesinin dışındaki birçok konuda yayın yapmaya devam etmektedir. Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın konuyla ilgili bir boşluk dolduracak, Ermeni iddialarına cevap olacak konularla ilgili belgesel yayınlar yapması, Ermeni meselesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin elini kuvvetlendirecektir.

Grafik 3

Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Ermeni Meselesi Hakkında Yayınladığı Kitaplar (1994-2022)

d. Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suç Enstitüsü'nün Faaliyetleri

Uluslararası Soykırım ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Enstitüsü, İstanbul Üniversitesine bağlı olarak kurulmuştur ve alanındaki tek enstitüdür. Enstitüsü, 2022 yılında 3'ü çevrimiçi olmak üzere toplam 6 bilimsel toplantı gerçekleştirmiştir²⁶. Bu toplantıların 4 tanesi Ermeni meselesiyile ilgilidir.

1- Uluslararası Soykırım Kurbanlarını Anma Günü Programı - 27 Ocak 2022.

2- 30. Yılında Hocalı Katliamı ve Düşündürdükleri Paneli - (25 Şubat 2022).

3- Uluslararası Soykırım ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Enstitüsü Olarak Neler Yapılmalı?

4- Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları Gölgesinde Türk-Amerikan İlişkileri Paneli 25 Nisan 2022²⁷.

26 Ayrıntılı bilgi için bkz. https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=uluslar-arasi-soykirim-ve-insanliga-karsi-islenmis-suclar-enstitusu-bulten-2022-2_638100644616199956.pdf.

27 *Resmi Gazete*, tarih: 15.07.2021, sayı: 31542; <https://usise.istanbul.edu.tr/tr/content/enstitu/hakkimizda>.

e. Türk Tarih Kurumunun Çalışmaları

Türk Tarih Kurumu (TTK) önceki dönemde olduğu gibi 2008 yılından sonra da bilimsel toplantılar yapmaya devam etmiştir. TTK’nın düzenlediği kongrelerde Ermeni sorunu konuşulmuştur.

Bu dönemde TTK’da görev yapan Ermeni Masası kapatılmış, öğretim üyelerinin görevine 2008 yılında son verilmiştir. 2013 senesinde TTK bünyesinde -2015 yılına hazırlık çerçevesinde- yeniden Ermeni Masası oluşturulmuş, farklı üniversitelerden gelen hocalar bir yıla yakın burada çalışmışlardır. Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur, Prof. Dr. Musa Şaşmaz, Prof. Dr. Taha Niyazi Karaca, Prof. Dr. Mustafa Çolak, Doç. Dr. Recep Karacakaya gibi isimler bu masada görev yapmışlardır. Fakat bu çalışma grubu da yaklaşık bir yıl çalıştıktan sonra görevlendirilen hocaların bir kısmının üniversitelerine dönmesiyle dağılmıştır.

Türk Tarih Kurumu, Ankara’da 23 Ocak 2014’te *Ermeni Ayaklanmaları Sempozyumu*’nu; 24-25 Nisan 2014 tarihlerinde ise Van’da *I. Dünya Savaşında Ermeniler* sempozyumunu düzenlemiştir.

TTK’nın bu dönemde konuyla ilgili yayınladığı kitaplar Ek-2’de yer almaktadır.

Türk Tarih Kurumu, 2018 yılında, “*Ermenilerin Osmanlı Devletine İsyanı, Terör ve Propaganda*”larıyla ilgili olarak yedi bölümlük bir de belgesel hazırlanmıştır²⁸.

f. YÖK Bünyesinde 100/2000 Doktora Projesi

2017 senesinde de YÖK bünyesinde 100/2000 Doktora Projesi başlatılmıştır. Projenin amacı 100 tematik alanda 2000 doktoralı yetiştirmektir. Yakın zamanda “Ermeni Çalışmaları” adıyla Ermeni meselesi de öncelikli doktora alanı olarak yerini almıştır²⁹.

Doktora seviyesinde konuyla ilgili çalışacak öğrenci bulmak zordur. Bu tarz projelerin devam ettirilmesi şarttır. Bu proje kapsamında Ermeni meselesi üzerine çalışmalar geliştirilebilir, alanında uzmanlar yetiştirilebilir. Öğrencileri teşvik edecek böyle projeler devam ettirilmeli, burslar artırılmalı ve sürekli olmalıdır. Ancak “Ermeni Çalışmalarını” da barındıran proje atıl haldedir. Öğrencileri burslarını artırarak bu proje çerçevesinde Ermeni Meselesi çalışmaya teşvik etmek, Türkiye’nin kazancı olacak, Ermeni meselesinde

28 Bu belgeseller yerli ve yabancı kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla Türkçe’nin dışında İngilizce, Almanca, Fransızca ve İspanyolca hazırlanmıştır.

1. Bölüm: 1915 Terör ve İsyan
2. Bölüm: 1915 Tehcir ve İskân
3. Bölüm: Diaspora, Diplomasi ve Propaganda
4. Bölüm: Asala: Ateş ve Kan
5. Bölüm: Sahte Belgeler ve Gerçekler
6. Bölüm: Tarihsiz Diplomasi
7. Bölüm: İlk Ateş: 1915 Müslüman Ahaliye Mezalim

29 <https://yuzikibinbursu.yok.gov.tr/hangi-alanlarda> Erişim Tarihi [31.07.2023].

Türkiye'nin yumuşak karnı olabilecek konularda (Emval-i Metruke, Hayat Sigortaları, Vakıf arazileri vb.) eksiklerimiz tamamlanacaktır.

g. İletişim Başkanlığının Faaliyetleri

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Ermeni teröristlerin şehit ettiği Türk diplomatlarının arasına, İstanbul'da ve Los Angeles'ta 2021 yılının 24 Nisan'ında iki sergi açmıştır.

İletişim Başkanlığı, 20 Nisan 2021 tarihinde çevrimiçi olarak "1915 Olayları Uluslararası Konferansı"; 20 Nisan 2022'de de "Uluslararası Hukuk ve Tarih Perspektifinden 1915 Olayları Konferansı" düzenlemiştir.

İletişim Başkanlığı bu konularla daha çok ilgilenmeli, sadece Nisan aylarında konferans, sempozyum düzenlemekten ileriye giderek, yapılması gerekenleri planlayan, organize eden çatı kurum haline gelmelidir.

4. Türkiye'nin Ermeni Meselesi Konusunda İzlediği Politikada Meydana Gelen Değişikliklerin Ermeni Birikimine Etkisi

Türkiye 2002 yılından sonra Ermeni meselesiyle ilgili yaklaşımlarını değiştirmiş, Ermenistan ve Diaspora ile iyi ilişkiler kurarak Türk-Ermeni münasebetlerini normalleştirebileceğini düşünmüştür.

Türkiye ile Ermenistan arasında münasebetlerin düzeltilmesi amacıyla farklı zamanlarda girişimler başlatılmasına rağmen bir sonuç çıkmamıştır. İlk Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter-Petrosyan Türkiye ile münasebetleri normalleştirmek üzere bazı açılımlarda bulunmak istemiş, ancak bu durum diaspora ve Ermenistan'daki aşırı uçların tepkisine yol açmış, Petrosyan görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye 2000'li yılların başlarından itibaren Ermenistan'la ilişkilerini normalleştirme çabalarına devam etmiş, Erivan ile ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik bir politika takip etmiştir. Levon Ter-Petrosyan'dan sonra 1998 yılında Ermenistan Devlet Başkanı olan Robert Koçaryan döneminde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi için yapılan girişimlerden birisi Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu'nun kurulmasıdır. Komisyon, 9 Temmuz 2001 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde kurulmuş, toplumlar arası diyalogu sağlamaya çalışmış, 11 Aralık 2001'de, Ermeni soykırım iddialarının komisyonun gündemine taşınması sonucu çıkan görüş ayrılıkları neticesinde, Ermeni temsilcilerin komisyondan ayrılmalarıyla dağılmıştır³⁰.

Türkiye 2005 yılında, Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a "ortak tarihçiler komisyonu" kurulması ile ilgili yeni bir teklif yapmıştır. Koçaryan ise sadece soykırım iddialarının değil iki ülke arasındaki tüm problemlerin tartışılacağı komisyonlar kurulmasını karşı teklif olarak sunmuş, Türkiye'nin önerisi ile ilgili bir girişimde bulunmamıştır³¹.

30 Kamer Kasım, "Türk-Ermeni Barışma Komisyonu: Kaçırılan Fırsat", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 4 (Aralık 2001/Ocak-Şubat 2002), s. 256-273.

31 Ömer Engin Lütem, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 50 (2015), s. 242.

Bu arada Türkiye’de Ağustos 2007’de Abdullah Gül Cumhurbaşkanı olmuş, onun döneminde Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde atılan adımlar hızlandırılmıştır³². Şubat 2008’de Ermenistan Cumhurbaşkanı seçilen Sarkisyan, Türkiye’nin ilişkileri normalleştirmek için yaptığı girişimlere cevap vermiştir. Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan’ın, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ü Ermenistan ve Türkiye milli futbol takımlarının maçını seyretmek üzere Erivan’a davet etmesi, Gül’ün de Erivan’a gitmesiyle başlayan süreç, rövanş maçını seyretmek için Sarkisyan’ın Bursa’ya gelmesiyle devam etmiştir. Bu dönemde izlenen dış politikanın yansımaları Türk kamuoyunda da görülmüş, iki taraf arasında “karşılıklı buzların eridiği” ve “psikolojik duvarların yıkıldığı” yorumları yapılmış, “tarihimize barışmak”, “özür dilemek” gibi kavramlar yaygın bir şekilde tartışılmıştır³³.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Obama’nın 2009 Nisan ayında ziyaret ettiği Türkiye’de yaptığı konuşmada, Türkiye’nin tarihi ile yüzleşmesini ve kapalı olan sınır kapılarını Ermenistan’a açması gerektiğini söylemesi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi çabalarını hızlandırmıştır. Türk ve Ermeniler arasında gözlerden uzak olarak 2008 yılı boyunca yapılan görüşmeler, ABD, AB ve İsviçre’nin de araya girmesiyle Türkiye ile Ermenistan arasında protokollerin imzalanmasıyla neticelenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği’nin katkılarıyla düzeltilmeye çalışılan Türkiye-Ermenistan ilişkilerindeki gelişmeler, Azerbaycan’ın Türkiye ile olan ilişkilerinde soğumaya yol açmış, Azerbaycan Türkiye’ye daha temkinli ve mesafeli durmaya başlamıştır³⁴.

Türkiye, protokolleri onaylanması için Meclis’e, Ermenistan ise protokolleri incelenmek üzere Anayasa Mahkemesi’ne göndermiştir. Ermenistan Anayasa Mahkemesi, protokollerin diplomatik ilişkilerin kurulması ve ortak sınırın açılması durumunda yürürlüğe gireceğine, kurulacak uluslararası komisyonun ise Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayları ele almayacağına, soykırımın tartışmaya açılmayacağına karar vermiştir.

Türkiye, Ermenistan Anayasa Mahkemesi’nin verdiği kararı sıkıntılı bir karar olarak görmüş ve kabul edilemez bulmuştur. Ermenistan, protokolleri 23 Nisan 2010 tarihinde askıya almıştır. Böylece ilişkilerin düzeltilerek geliştirilmesi ve sınırların tanınması için iki ülke arasında imzalanan protokoller düşünülen sonuçlar alınmadan askıya alınmıştır.

Türkiye, bundan sonra da Ermenistan ile iyi ilişkilerin kurulması ve normalleşmenin sürmesi için adımlar atmaya devam etmiş, soykırım tasarılarını kabul eden ülkelerle ilişkilerini düzeltmeye başlamış, o ülkelerin yetkililerini ülkeye davet etmiştir. Bu dönemde

32 Türkiye, Van’da bulunan ve Ermenilerin en eski ruhani merkezlerinden biri olan Akdamar Kilisesi’nin onarılmasına izin vermiş ve 2010’da burada Ermenilerin dini merasim yapmasını onaylamıştır.

33 Ali Asker, “Protokoller, “Soykırım Tasarısı” ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, *Türk Yurdu*, yıl 99, sayı 272 (Nisan 2010), s. 43-45.

34 Yelda Demirağ, “2015’e Bir Kala Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları*, sayı 47 (2014), s. 75.

önce Suriyeli Ermenilerin Ermenistan'a Türkiye üzerinden geçişine müsaade edilmiştir. Ermenistan'daki seçimler sonrası cumhurbaşkanı olan Sarkisyan'ı ilk tebrik edenlerden biri de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül olmuştur. Bu dönemde Van'dan Erivan'a uçuşlara izin verilmiş, Ermeni okulları için Ermenice kitaplar hazırlanarak ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Diyarbakır'daki Surp Giragos Ermeni Kilisesi, onarım ve restorasyonun tamamlanmasından sonra 2012'de ibadete açılmıştır³⁵. Türkiye ilişkilerin normalleştirilmesi için çabalarına devam etmiş, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Aralık 2013'te Erivan'a giderken gazetecilere, "kendisinin tehciri ve o dönemde yaşananları tamamıyla yanlış bir uygulama olarak gördüğünü, İttihatçıların yaptığının doğru olmadığını, gayri insani olduğunu ve tehciri hiçbir zaman benimsemediklerini" söylemiştir³⁶. Bu sözler, Davutoğlu'nun meseleye bakışını özetlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Dışişleri Bakanı, şimdiye kadar hiç bir Türk Devlet adamının 1915 olaylarıyla ilgili söylemediklerini telaffuz etmekten çekinmemiş ve bunu devlet politikası haline getirmeye çalışmıştır. Ancak Türk Dışişleri Bakanının söylemi Erivan'da karşılık bulmamıştır³⁷. Ahmet Davutoğlu'nun yukarıdaki sözleri, Türkiye'nin "Ermeni açılımını" sürdürmekte kararlı olduğunu ortaya koymuştur.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2014 yılının Nisan ayında, Birinci Dünya Savaşı esnasında hayatlarını kaybeden Ermenilerin yakınları için bir taziye mesajı yayınlamış, 2015 yılında, Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan'ı, Çanakkale Savaşları'nın yüzüncü yıldönümü anma etkinliklerine davet etmiştir.

Türkiye'nin ilişkileri düzeltmek ve normalleşmeyi sağlamak için gösterdiği bütün çabalarına rağmen, 1915'in yüzüncü yılı nedeniyle Ermenistan'da ve Diasporada Türkiye'yi hedef alan faaliyetler artarak devam etmiş, iki ülke arasında gerilim iyice artmıştır. Diaspora Ermenileri ve Ermenistan, Birinci Dünya Savaşı yıllarında meydana gelen olayları soykırım olarak değerlendirmekte, dünyadaki diğer ülkelere ve uluslararası kuruluşlarca da soykırım olarak tanımlanmasını ve Türkiye'nin de bu iddiayı kabul etmesini ve sonuçlarını karşılmasını istemektedirler. Fakat Türkiye gerçeklikle bir alakası olmayan bu iddiaları kabul etmemektedir. İki ülke arasındaki görüş ayrılığı o kadar fazladır ki soykırım konusunda ortak bir noktada buluşulmadıkça iki ülke arasında bir uzlaşma veya barışma olması ihtimali çok zordur. Bunun kısa vadede gerçekleşmesi zor görünmektedir³⁸.

35 Demirağ, "2015'e Bir Kala Türkiye-Ermenistan İlişkileri", s. 78.

36 1 Mayıs 2009 tarihinde Dışişleri Bakanı olarak atanan Ahmet Davutoğlu tarafından ortaya atılan "adil hafıza" söylemi Türkiye'nin meseleye bakış açısını ortaya koymaktadır. Davutoğlu: "Ermenilerin karşısında '1915'te hiçbir şey olmamıştır' diyen bir Dışişleri Bakanı yok. Ben yaşananlara soykırım demem ama diyenin kendi tercihi. Bu konuda yeni bir dil geliştirmemiz lazım. Sizin acınızı reddetmiyoruz, anlıyoruz, ne yapılması gerekirse beraber yapalım. Ama tek taraflı bir suç deklarasyonu değil" demektedir. Ahmet Davutoğlu'nun; "adil hafıza" söyleminin arka planında "Ermeni iddialarını kabul edebiliriz ancak onlar da bizim acımızı anlasınlar" mantığı yatmaktadır. Demirağ, "2015'e Bir Kala Türkiye-Ermenistan İlişkileri", s. 71-84.

37 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 47 (2014), s. 9.

38 Lütem, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu", s. 242.

Bundan dolayı Türkiye’nin problemleri konularında çalışmalarını devam ettirmesi, alan uzmanları yetiştirmesi ve bunlara sahip çıkması gerekmektedir. 2008-2022 yılları arasında farklı alanlarda Türkiye’nin Ermeni iddiaları karşısındaki birikiminin önceki döneme göre azaldığı tespit edilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisinin Türkiye’nin Ermeni meselesi, diaspora ve Ermenistan ile ilişkilerde takip etmeye başladığı yeni politikalarıdır.

Sonuç

Ermeniler bütün dünyada yoğun bir şekilde çalışarak, başkalarını da çalıştırarak, iddialarını Türkiye’ye kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Son yıllarda Diaspora Ermenileri ve Ermenistan amaçlarını gerçekleştirmek için faaliyetlerini yoğunlaştırırken, Türkiye’de sanki her şey bitmiş, Ermeniler iddialarından vazgeçmiş, iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşmiş gibi hareket edilmekte, konuyla ilgili çalışan enstitü kapanmakta, konuyla ilgili çalışma yapan masalar dağılmaktadır. Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilmeye çalışılması başka bir şey, konuyla ilgili problemleri noktalarda araştırma yaparak Türkiye’nin elini kuvvetlendirmek başka bir şeydir. Tartışmalı konularla ilgili birkaç kitap ve makale yazıp, bu sorunun çözüldüğünü ve başka çalışma yapmaya gerek olmadığını ileri sürmek doğru değildir. Oluşturulan hafıza, bilgi birikimi çöpe atılmaktadır. Konuyla ilgili bir devlet politikası ve süreklilik yoktur. Ermeni iddialarına karşı yapılan, bir planı ve stratejisi olan çalışmalar aradan biraz zaman geçtikten sonra bitirilmektedir.

Ermeniler, dünyada 50’den fazla araştırma merkeziyle hedeflerine ulaşmak için çalışmalarına devam ederken, Türkiye’nin mevcut bir enstitüyü ayakta tutamaması düşündürücüdür. Ermeni araştırmalarıyla ilgili dünyada çalışan merkez ve enstitülerin sayısı, çıkarılan süreli yayınlarını, Türkiye’deki merkez ve enstitülerle çıkarılan süreli yayınlarla karşılaştırdığımızda durum bütün netliğiyle ortaya çıkmaktadır.

İncelenen dönemde AVİM düzenli olarak faaliyetlerine devam etmiş, kesintisiz olarak çalıştay, konferans, sempozyum düzenlemiş, süreli yayınlar çıkarmıştır. Üniversiteler de bu konuda üzerine düşeni yapmaya çalışmış, lisansüstü tezlerde üretim devam etmiş olsa da sayısal olarak bir düşüş yaşanmıştır. Fakat bazı kurumlarda Ermeni iddialarıyla ilgili yayın faaliyetleri neredeyse tamamen durmuştur.

Türkiye hiç vakit kaybetmeden, elindeki belgelerle yabancı ülkelerde yayınlar yapmalı, uluslararası konferanslar düzenlemeli, bilimsel araştırmalara ara vermeden devam etmelidir. Tarihçilerin, Türkiye’ye ileride sıkıntı verecek konularda çalışmalar yapmayı sürdürmesi elzemdir. Devletin ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının yoğun bir şekilde çalışmaların içinde yer alması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye haklı olduğu bir konuda Ermeni iddialarını kabul etmek gibi bir felaketle karşılaşabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Asker, Ali, "Protokoller, "Soykırım Tasarısı" ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri", *Türk Yurdu*, yıl 99, sayı 272 (Nisan 2010), s. 43-45.

Çitlioğlu, Ercan, *Yedekteki Taşeron: Asala PKK*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998.

Demirağ, Yelda, "2015'e Bir Kala Türkiye-Ermenistan İlişkileri", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 47 (2014), s. 71-84.

Ermeni Komitelerinin Amâl ve Harekât-i İhtilâliyyesi İlamı Meşrutiyet'ten Evvel ve Sonra, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.

Ermeni Sevk ve İskanının Yasal Dayanakları 1876-1935, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2022.

Geçmişten Günümüze Ermeni Araştırmaları, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

Karakoç, Ercan, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

Kasım,Kamer, "Türk-Ermeni Barışma Komisyonu: Kaçırılan Fırsat", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 4 (Aralık 2001/Ocak-Şubat 2002), s. 256-273.

Lütem, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 47 (2014), s. 7-70.

_____, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinin Güncel Durumu", *Ermeni Araştırmaları*, sayı 50 (2015), s. 242.

Osmanlı Belgelerinde 1909 Adana Olayları, I-II, Ankara 2010.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları, I-V, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2008, 2009.

Özdemir, Hikmet, *Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2008.

Resmi Gazete, tarih: 15.07.2021, sayı: 31542.

Soysal, Umut, "Ermeni Sorunu Hakkında Devlet Arşivleri Başkanlığı'nca Yapılan Çalışmalar (Tarihçe)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, XIX/38 (2019-Bahar/Spring), s. 293-327.

Tehcire Giden Yol, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2016.

Elektronik Kaynaklar

<https://avim.org.tr/tr/Kitaplar>.

https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=uluslar-arasi-soykirim-ve-insanliga-karsi-islenmis-suclar-enstitusu-bulten-2022-2_638100644616199956.pdf.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.

<https://usise.istanbul.edu.tr/tr/content/enstitu/hakkimizda>.

<https://www.turkmenelivakfi.org/hakkimizda/>.

<https://yuzukibinbursu.yok.gov.tr/hangi-alanlarda> Erişim Tarihi [31.07.2023].

EKLER

Ek 1

Doktora Tezleri (1985-2022)³⁹

	Tarih	Yazar	Tez Adı	Yapıldığı Yer
1	1985	Zafer Özkan	Ermeni Tehciri	Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
2	1993	Erdal İlter	Türkiye’de Sosyalist Ermenilerin Faaliyetleri (1890-1923)	Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
3	1993	Muammer Demirel	Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
4	1994	Ramazan Çalık	2. Abdülhamit Devrinde Ermeni Olayları Batı Kaynaklarına Dayanarak Yapılan Çalışmalar ve Tarihi Gerçekler	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5	1995	Yusuf Ziya Bildirici	Ermenilerin Adana’da Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6	1995	Nurcan Yavuz	Birinci Dünya Harbi’nde Erzincan’da Rus İşgali ve Ermeni Mezalimi	Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
7	1995	Mehmet Ersan	Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu’da Ermeniler	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
8	1996	Hayrettin Şahin	Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Ermeni Patrikhanesi Dini İlişkileri	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9	1996	Nesrin Sarıahmetoğlu	Azeri-Ermeni İlişkileri: (1905-1920)	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
10	1997	Davut Kılıç	Osmanlı İdaresindeki Ermeni Toplumunun Arasında Meydana Gelen Dini ve Siyasi Mücadeleler	İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
11	1999	Recep Karacakaya	Türk Kamuoyu ve Ermeni Meselesi (1908-1923)	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
12	2000	Hamdi Doğan	Sason Ermeni İsyanları	Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
13	2001	Murat Güreşçi	Medya Söylemi ve Yeni Siyasal Politikalar Çerçevesinde Kimlik Algılaması (Ermeni Konferansının Sosyo-Politik İncelemesi)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
14	2002	Erdal Çetintaş	Osmanlı Reform Çağında Ermeni Milleti (1808-1876), Hacettepe Üniversitesi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
	2002	Turgay Söylemez	Cumhuriyet Dönemine Kadar Türk-Ermeni Meselesi	Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
15	2003	Feridun Ata	Divan-ı Harb-i Örfiler ve Ermeni Tehciri Yargılamaları	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

39 Tez adında Ermeni kelimesi geçen tezler esas alınmıştır.

16	2003	Şenol Kantarcı	Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni Toplumu ve Türkiye'ye Yönelik Lobi Faaliyetleri	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
17	2003	Ahmet Kolbaşı	1892-1893 Merzifon, Yozgat ve Kayseri Ermeni Olayları	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
18	2003	Bülent Bakar	Ermeni Tehciri ve Uygulaması	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
19	2003	Hicabettin Sarı	Fransız Basımı ve Türk-Ermeni Meselesi	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
20	2004	Nuran Savaşkan Durak	Gayri Müslim Azınlıklar ve Türk Ulusal Kimliği: Ermeni ve Rum Edebi Eserleri Üzerinden Bir Araştırma	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
21	2004	Emin Şihaliyev	Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerine Rusya ve İran Faktörü (1828-2000)	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
22	2004	Hüseyin Çakıllıkoyak	Diaspora'da Ermeni Kimliği: Paris ve Halep Örnekleri	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
23	2004	Soner Karagül	Türk Dış Politikası Açısından Ermeni Sorununa Güncel Yaklaşım	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
24	2005	Mehmet Alparslan Küçük	Ermeniler Arasında Protestanlığın Yayılışı ve Protestan Ermeniler: Türkiye Örneği	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
25	2005	Abdullah Kehale	Amerika'daki Etnik Lobiler ve Ermeni Lobisi	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
26	2005	Cafer Ulu	Cumhuriyet Döneminde Sosyo-Kültürel Açından Türk-Ermeni İlişkileri	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
27	2006	Mahir Garibov	I. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
28	2006	Tolga Başak	İngiltere'nin Ermeni Politikası (1830-1923)	Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
29	2006	Ahmet Akter	Tehcir Öncesi Vilayet-i Sitteden Amerika'ya Ermeni Göçü	Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
30	2006	Berna Türkoğan	Türk-Ermeni İlişkileri (Tehcirden Günümüze)	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
31	2007	Nejla Günay	Maraş Ermenileri (XIX Yüzyıl)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
32	2007	Adalet İbadov	Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Önerileri	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
33	2007	Canan Seyfeli	Ecmiatzin Katoğikosluğu'nun Ermeni Kilisesi'ndeki Yeri	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
34	2007	Dilşen İnce Erdoğan	Osmanlı Devleti'nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı(1896)	Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
35	2007	Ramil Mustafayev	Avrupa Konseyi ve Yeni Bağımsızlığını Kazanmış Devletler Arasındaki İlişkilerde İnsan Hakları Kriteri (Azerbaycan-Ermenistan)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

36	2008	Hatem Cabbarlı	Ermenistan Dış Politikası (1991-2005)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
37	2008	Yahya Bağçeci	1895 Zeytin Ermeni İsyanı	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
38	2008	Ercan Karakoç	Türk Basınında Ermeni Terörü (1973-1984)	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
39	2008	Zeynep İskefiyeli	Ermeni Meselesi Çerçevesinde 1893 Ankara Mahkemelerinin Yeri ve Önemi	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
40	2009	Yaşar Kop	İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Ermeni Sorunu İle İlgili Görüşleri ve Bilgi Düzeyleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: İstanbul ve Kars Örnekleri	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
41	2009	Beşir Mustafayev	Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'daki Faaliyetleri (1905-1920)	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
42	2009	Kamil Necdet Ar	Türk-Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi (1918-1923)	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
43	2009	Meral İğci Şengüler	İstanbul Ermenileri ve Müzik Pratikleri	Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
44	2009	Cahit Külekçi	Sosyo-Kültürel Açından İstanbul'da Ermeni Toplumu (XIX. Yüzyıl)	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
45	2009	Fikretin Yavuz	Osmanlı Devleti Dış Politikasında Ermeni Sorunu: 1896 Osmanlı Bankası Baskını Örneği	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
46	2010	Nurhan Lezgi Qızı	Aydın Kars ve Çevresinde Ermeni Zoraklığı	Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Yurtdışı Enstitü
47	2010	Halil Ersin Avcı	Türk-İngiliz İlişkilerinde Ermeni Faktörü	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
48	2010	Gökhan Bolat	Ermeni Meselesi'nde İran'ın Rolü ve Osmanlı-İran İlişkilerine Etkileri (1876-1909)	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
49	2010	Aina Askarova	Türk-Rus İlişkilerinde Eçmiyadzın Ermeni Katogikosluğu'nun Yeri (1914-1983)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
50	2010	Bülent Yıldırım	Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
51	2010	Ertan Engin	Türk Romanında Ermeniler (1874-2010)	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
52	2010	Akın Çelik	Mondros Mütarekesi Sonrasında İstanbul Hükümetleri ve Ermeniler	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
53	2011	Mehmet Fatih Uslu	Melodram ve Komedi: Osmanlı'da Türkçe ve Ermenice Modern Dramatik Edebiyatlar	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü
54	2011	Mithat Kadri Vural	Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Kamuoyunda Ermeni Sorunu	Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

55	2011	Murat Cankara	İmparatorluk ve Roman: Ermeni Harfli Türkçe Romanları Osmanlı Türk Edebiyat Tarih Yazımında Konumlandırarak	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü
56	2011	Onur Bekiroğlu	Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türk Basınında Etnik Kimliklerin Sunumu: Ermenilere İlişkin Haberlerin Nicel ve Nitel Analizi	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
57	2011	Ahmet Türkan	İstanbul’da Ermeni Cemaatleri Arasındaki Dini ve İdari İhtilaflar ve Tartışmalar	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
58	2011	Bahar Senem Çevik Ersaydı	Politik Psikoloji Bağlamında Ermeni Kimliğinin Siyasallaştırılması (Haytoug Dergisi Örneği)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
59	2011	Cemal Sezer	Ermenilerin Sevk ve İskânı Hakkında Yapılan Uygulama ve Yardımlar (1915-1917)	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
60	2011	Zelkif Polat	Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Afyonkarahisar’da Ermeniler (1839-1923)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
61	2012	Oktay Bozan	Diyarbakır Vilayetinde Ermeniler ve Ermeni Olayları: 1878-1920	Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
62	2012	Burcu Yıldız	Kültürel Bellek, Kimlik ve Müzik: Türkiye Ermenileri	İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
63	2012	Aytekin Cantekin	İşyan ve Savaş Sırasında Hasım Devlet Desteği: Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkasya Cephesi’nde Ermeni İşyanı Örneği	Kara Harp Okulu Komutanlığı Savunma Bilimleri Enstitüsü
64	2012	Şahin Doğan	Rus Kaynaklarına Göre Revan Hanlığı’nın Rusya’ya Bağlanması ve Ermeni Eyaleti’nin Kurulması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
65	2012	Lülüfer Körükmez	Ulus-Ötesi Göç Ağları ve Sosyal Alanların Oluşumu: Ermenistan’dan Türkiye’ye İşgücü Göçü Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
66	2012	Melek Sarı Güven	Kürt-Ermeni İlişkileri (1828-1908)	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
67	2013	Mevlüt Yüksel	Vilâyât-I Şarkıyye Ermenilerine Yönelik Sevk ve İskân Uygulamaları	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
68	2013	Ramazan Erhan Güllü	Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış ve Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi’nin Tutumu (1878-1923)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
69	2013	Ahmet Geçer	Berlin Antlaşması’ndan (1878) Tehcir Kanunu’na (1915) Hatay’da Ermeniler ve Ermeni Olayları, Erciyes Üniversitesi	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

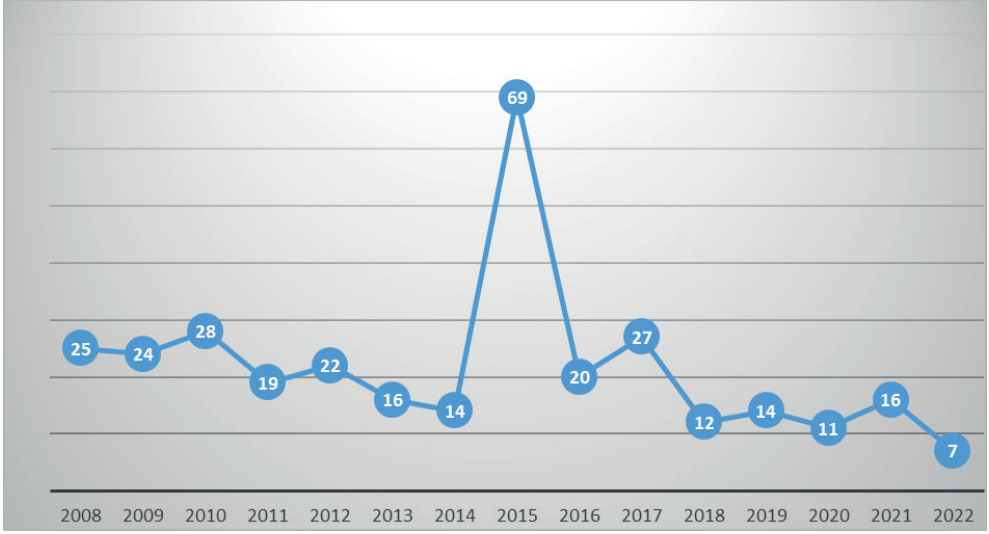
70	2013	Mustafa Çabuk	1875-1925 Yılları Arasında Adana, Antakya, Antep, Maraş ve Mersin Bölgelerinde Misyonerlik Faaliyetleri ve Ermeni Olayları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
71	2013	Elçin Yılmaz	19 ve 20.Yüzyıl Dönemecinde Amerika'da Ermeni Sorunu Yansımaları: Türkiye ve Ermeni Mezalimi Kitap Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
72	2014	Mehmet Bora Perinçek	Sovyet Arşiv Belgelerinin Işığında Türk-Sovyet Askeri İlişkileri: Doğu Cephesi (1919-1922)	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
73	2014	Firdes Temizgüney	Emval-i Metruke Meselesi (Ermenilerden Kalan Mallar 1915-1923)	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
74	2014	Halil Özşavli	Lübnan Ermenileri(1914-1939)	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
75	2014	Ömer Lütfi Taşçıoğlu	Belgelere Göre Türk-Ermeni İlişkilerinde Katliam ve Soykırım İddiaları, Gazi Üniversitesi, 392 Sayfa. (Uluslararası İlişkiler Bölümü)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
76	2014	Ohannes Kılıçdağı	1908 Devrimi Sonrasında Osmanlı Ermenilerinin Sosyo-Politik Düşünce ve Beklentileri: Umut ve Umutsuzluk Arasında	Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
77	2014	Asan Sevban Kapdan	Ermeni Harfli Kıpçakça Zebur=Psalter' Adlı Eser İle Memlük Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış İrşâdü'l-Mülük Ve's-Selâtin' Adlı Eserin Şekil Bilgisi Bakımından Karşılaştırılması	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
78	2014	Pelin Kocapınar	Kavram Sözlükleri ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
79	2014	Kasım Ertaş	Sosyo-Kültürel Açından 19. Yüzyılda Diyarbakır Ermenileri	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
80	2014	Lütfiye Güvenç	Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Fiil	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
81	2014	Şenay Yanar	Uluslararası Ham İpek Ticaretinde İran'ın Avrupa Bağlantıları ve Culfa Ermenileri (Şah I. Abbas Dönemi)	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
82	2015	Canay Umunç	Yasayla Tanınan Soykırımların İnkârının Cezalandırılmasına İlişkin Yasa Teklifinin Sunumu Ekseninde Fransa'daki Türkiye Karşısı Basın Söyleminin Eleştirel Analizi: Le Monde ve Le Figaro Gazetesi Örneği	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

83	2015	Eray Bayramol	Çarlık Rusyası'nın Ermeni Politikası 1912-1914	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
84	2015	Doğanay Eryılmaz	Edebiyatta Birinci Dünya Savaşı / Fransız, Türk ve Ermeni Literatürlerinde Birinci Dünya Savaşı Anıları	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
85	2015	Hasan Taşkıran	Karamanoğulları Beyliği ve Hristiyan Dünyası (Kilikya Ermeni Krallığı, Kıbrıs Latin Krallığı ve Venedik Cumhuriyeti) İle İlişkileri	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
86	2015	Bülent Cırık	İkinci Meşrutiyet Döneminde Bitlis Sancağı (1908-1914)	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
87	2015	Ayşe Günel	Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatları Hikayesi İle Hovsep Maruş'un -Bir Sefil Zevce- İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme-Metin-Dizin)	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
88	2015	Seher Şeylan	Yeni Medyada 2000 Sonrası Türk ve Amerikan Sinemasındaki Belgesel Filmlerde Ermeni Kimliği	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
89	2015	Selda Alp	İstanbul'daki Rum, Ermeni ve Levanten Mezarlıklarında 19.Yüzyıl Figürlü Mezar Anıtları	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
90	2015	Betül Yazar	İstanbul Apostolik Ermeni Cemaati'nin Dinsel Müzik Uygulamaları'nın Kültürel Analizi	İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
91	2016	Ömer Delikgöz	Tanzimat Dönemi Türk Romanı ve Ermeni Harfli Türkçe Romanda Kimlik	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
92	2016	Musa Salan	Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Fiil Yapımı	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
93	2016	Özgür Kaymak	İstanbul'da Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinin Sosyo-Mekansal İnşası	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
94	2016	Hülya Eraslan	Osmanlı Bankası Baskımının (1896) Osmanlı Ermeni Basımında Ele Alınışı	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
95	2017	Mehmet Çelik	Tarihsel, Kültürel ve Politik Eksende Lübnan Ermeni Diasporası	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
96	2017	Krüger Boran Seda	Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ve Ermeni Meselesi	Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
97	2017	Fatma Şenyüz	Codex Cumanicus ve Ermeni Harfli Kıpçakçada Ekleme Yoluyla İsim Yapımı	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
98	2018	Hande Seher Demir	Ermeni Meselesinin Hukuki Boyutu	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

99	2018	Bülent Akkuş	Lübnanlı Olmak' İle 'Ermeni Kalmak' Arasında: Kimlik İnşası Sürecinde Lübnan Ermenileri	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
100	2018	Hamzayev Nagif	19. Yüzyıl Sonlarından Günümüze Ermeni Siyasi Düşüncesi ve Siyasi Partiler	Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
101	2018	Adem Çalışkan	XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Halep Ermenileri (1800-1850)	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
102	2018	İsmail Yıldız	II. Meşrutiyet Döneminde Ermenilerde Devlet Toplum ve Kimlik Tartışmaları (1908-1914)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
103	2018	Bayram Ayna	İkinci Meşrutiyet ve Millî Mücadele Yıllarında Kürt-Ermeni İlişkileri	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
104	2019	Cansız Demet	II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Kürt-Ermeni İlişkileri (1908-1915)	Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
105	2019	Kurt Hüseyin	1915 Diyarbakir Vilayetinde Ermeni Tehciri	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
106	2019	Tülin Yanıkdağ	Grup İçi Farklılıklar ve Hiyerarşi Dinamikleri: Türkiye'de Ermeniler ve Aleviler	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
107	2019	Asil Sıdkı Tunçer	Ermeni Terörü ve Dış Temsilciliklerimiz (1973-1994)	Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
108	2019	Gülnare Mahmudova	Uluslararası İlişkilerin Diplomatik Söyleme Yansıması: Zürih Protokolleri Örneğinde Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
109	2019	Zeliha Tuğuz	Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde İsimlerin Kavram Alanları	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
110	2019	Ercan Cihan Ulupınar	XIX ve XX. Yüzyıllara Ait Ermenice Derleme Şiir Kitaplarında Türk İmgesi	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
111	2020	Güzin Çaykırın	Erzurum, Van, Bitlis Vilayetlerinde Ermeni-Kürt İlişkileri (1908-1920)	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
112	2020	Öykü Gürpınar	Ermeni Tehcirini Anlatmak: 2015 Yılında Türkiye, Ermenistan, Lübnan ve Fransa'da Okutulan Lise Tarih Ders Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
113	2020	Tülay Keskin	II. Abdülhamid Döneminde Bitlis Vilayetinde İngiliz Konsoloslarının Faaliyetleri	Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
114	2020	Seyran Aktaş Batar	XVI. Yüzyılda Anadolu'da Ermeniler: Nüfus ve Yerleşme	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
115	2020	Mahmut Turan	Osmanlı Devleti'nde Çerkezler ve Ermeniler (1865-1923)	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

116	2020	Ahmet Usta	Memlûk Sultanlığı'nın Bizans İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı İle Diplomatik ve Ticarî İlişkileri: Doğu Akdeniz Ticareti ve Tüccarlarına Yeni Bir Yaklaşım (1260-1291)	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
117	2020	Rezzan Alagöz	Ötekinin İnşa Edilmesinde Sınırların İşlevleri: Ermenistan-Türkiye Sınırı	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
118	2021	Ahmet Aslan	Urfa'da Asayiş ve Güvenlik (1913-1918)	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
119	2021	Ferruh Özder	Bolşevikleşme Sürecinde Ermeni-Gürcü İlişkileri ve Türkiye (1917-1921)	Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
120	2021	Selcan Alperay Eraslan	Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Osmanlı Ermenileri Arasındaki İhtilaflar (1863-1918)	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
121	2022	Çeken Mehmet Batuhan	İngiliz Hükümetleri ve Ermeni Sorunu 1880-1895	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
122	2022	Kütük Abdurrahman	Ermeni Sorununun Önemli Bir Aktörü Olarak Sis Kategorisizliği	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
123	2022	Fatma Jale Gül Çoruk	Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
124	2022	Fahriye Keskin Karagöl	Güvenikleştirme Siyaseti ve Çatışma Çözümleri Diplomasisi (2002 Sonrası Türk Dış Politikası'nda İky ve Ermenistan)	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
125	2022	Abdurrahman Latif Dinçaslan	Haçin ve Çevresindeki Ermenilerin Faaliyetleri (1890-1921)	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
126	2022	Taghi Salahshour Hasankohal I	Töre Bitigi Örneğinde Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Hukuk Terimleri	Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
127	2022	Osman Kamil Çorbacı	Azınlık Örgün Eğitim Kurumlarında Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi ve Müfredatları: İstanbul-Ermeni Okulları Örneği	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ek 2

2008-2022 Arasında Türkiye'nin Ermeni Birikimine Katkı Yapan Kitapların Yıllara Göre Sayıları

Ek 3

2008-2022 Yılları Arasında Türkiye’nin Ermeni Birikimine Katkı Yapan Kitapların Listesi⁴⁰

1	Emel Demir Görür	<i>Ermeni Meselesinin İç Yüzü: İngiliz - Ermeni Cemiyeti</i> , Gazi Kitabevi, Ankara.	2022
2	Erdem Karaca	<i>Son Ermeni İslahatı Projesi / Süreci (1912-1914)</i> , Berikan Yayınevi, Ankara.	2022
3	Fatma Jale Gül Çoruk	<i>Osmanlı Çeviri Geleneğinde Ermeni Çevirmenler ve Çeviri Sorunları</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2022
4	Ferruh Özder	<i>Bolşevikleşme Sürecinde Ermeni-Gürcü İlişkileri ve Türkiye (1917-1921)</i> , Altınordu Yayınları, Ankara.	2022
5	Talar Nersesoğlu	<i>Ermeni Basınında Yunanistan’ın Batı Anadolu Harekâtı (1920 - 1922)</i> , İkinci Adam Yayınları, İstanbul.	2022
6		<i>Türk-Ermeni İlişkileri: Dünü, Bugünü ve Yarını</i> , ed. Süleyman Beyoğlu-Gürbüz Arslan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.	2022
7		<i>Türkiye Karşısı Bir Anlatı: 1915 Olayları</i> : Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul.	2022
8		<i>1. Uluslararası 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu 16-18 Ekim 2019</i> , I-II, Hiper Yayın, İstanbul.	2021
9	Ali Ulvi Özdemir	<i>Ermeni Soykırımı İddialarına Karşı Bir Yanıt Bilimsel Yönteme ve Bilimsel Ahlaka Aykırı</i> , Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.	2021
10	Bayram Ayna	<i>II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Yıllarında Kürt-Ermeni İlişkileri</i> , Urzeni Yayınları, İstanbul.	2021
11	Cevat Kulaksız	<i>Fransızların ve Ermenilerin Gaziantep Yöresinde Yaptığı Türk Soykırımı</i> , Platanus Publishing, Ankara.	2021
12	Güzin Çaykırın	<i>Erzurum, Van, Bitlis Vilayetlerinde Ermeni-Kürt İlişkileri (1908-1920)</i> , Hece Yayınları, Ankara.	2021
13	Halil Özşavlı	<i>Ermeni Terörizmi: Tehdit-Taktik-Tedhiş: Türk, İngiliz ve CIA Arşiv Belgeleri Işığında 20. Yüzyılın Son Çeyreğinde Türkiye ve Dünyayı Hedef Alan Ermeni Terör Örgütü ASALA ve JCAG</i> , Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.	2021
14	Mehmet Arif Demirer	<i>Turkish – Armenian Relations (1914 – 1921) FACING all The FACTS</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2021
15	Mehmet Arif Demirer	<i>Hadi Gelin Yüzleşelim</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2021
16	Ramazan Erhan Güllü	<i>Antep’te Misyonerler, Ermeniler ve Milli Mücadele</i> , Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Gaziantep.	2021
17	Mehmet Çelik	<i>Lübnan Ermeni Diasporası</i> , Berikan Yayınevi, Ankara.	2021
18	Seyran Aktaş Batar	<i>XVI. Yüzyılda Anadolu’da Ermeniler: Nüfus ve Yerleşme</i> , Yeditepe Yayınevi, İstanbul.	2021
19	Sıtkı Yılmaz Kuşkuay	<i>Erzurum’da İngiliz Konsolosu Everett’e Ermeni Suikasti</i> , Panama Yayıncılık, Ankara.	2021
20	Tatyana Karameli	<i>Hatıratlarla Ermeni Zulmü (1917-1918)</i> , Payidar Akademi, İstanbul.	2021

40 Kitap adında Ermeni kelimesi geçen kitaplar esas alınmıştır. Ayrıca listenin oluşturulmasında, 2007 yılına kadar yayınlanan kitaplar Hikmet Özdemir’in *Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye’nin Birikimi* adlı eserinde yer aldığı için, 2007 yılı sonrası esas alınmıştır.

21	Telman Nusretoğlu	<i>Osmanlı Haricîyesi'nin Güney Kafkasya Raporları (1852-1914): Şehbenderliklerin Kuruluşu, Ermeni Meselesi, Rusya'yla İlişkilerin Seyri ve Kafkasya Raporları</i> , Berikan Yayınevi, Ankara.	2021
22	Yıldız Deveci Bozkus	<i>Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı ve Türk İmajı</i> , Akademisyen Kitabevi, Ankara.	2021
23	Ahmet Güzel	<i>Yabancı Belgelerle Türk-Ermeni İlişkileri</i> , Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.	2021
24	Demet Cansız	<i>Kürt-Ermeni İlişkileri (1908-1915)</i> , Serander Yayınları, Trabzon.	2020
25	Fatma Sarıkaya-Mehmet Arif Demirer	<i>Khatisian, 1930</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2020
26	Hüseyin Kurt	<i>Diyarbakir 1915: Vali Dr. Reşid Bey ve Ermeni Tehciri</i> , Kadim Yayınları, Ankara.	2020
27	İbrahim Polat	<i>Cumhuriyet'in 100. Yılına Doğru Osmanlı'dan Günümüze Türk-Ermeni Meselesi</i> , Elips Kitap, Ankara.	2020
28	Justin Mccarthy	<i>Türkler ve Ermeniler: Osmanlı İmparatorluğu'nda Milliyetçilik ve Çatışma</i> , çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2020
29	Mehmet Arif Demirer	<i>Katchaznouni, 1923</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2020
30	Mehmet Arif Demirer	<i>İsyanlar İhanet ve İntihar Alman Görgü Tanıklarının Yayınları ve Rus İmparatorluk Arşiv Belgeleri ile Türkiye – 1915</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2020
31	Mehmet Arif Demirer	<i>Hadi Gelin Yüzleşelim</i> , Sonçağ Yayınları, Ankara.	2020
32	Mir Möhsün Nevvab	<i>Ermeni-Müslüman Çatışması 1905-1906</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2020
33	Mustafa Kozan	<i>Türk Ermeni İlişkileri ve Soykırım Yalanı</i> , Pagoda Yayınları, İstanbul.	2020
34	Yıldız Deveci Bozkuş	<i>XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni Entelektüeller</i> , Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.	2020
35	Musa Qasımlı	<i>Azerbaycan, Ermenistan ve Türkiye: Gerçek Tarih Arayışı (1920-1994)</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2019
36		<i>1000. Yılında Türk-Ermeni İlişkileri</i> , ed. Mustafa Sıtkı Bilgin-Yıldız Deveci Bozkuş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.	2019
37		<i>Türk-Ermeni Uyuşmazlığı Üzerine Ömer Engin Lütem Konferansları 2018</i> [Ömer Engin Lütem Konferansları (2018: Ankara)], ed. Alev Kılıç, Terazi Yayıncılık, Ankara.	2019
38	Aytekin Cantekin	<i>İsyan ve Hasım Devlet Desteği: Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya Cepesinde Ermeni İsyanı Örneği</i> , Gazi Kitabevi, Ankara.	2019
39	Bayram Kodaman	<i>Ermeni Macerası Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme</i> , Yeni Zamanlar Sahaf, Isparta.	2019
40	Birsen Karaca	<i>Ermeni İddiaları ve Tamalgı Sorunu</i> , Tün Kitap, Ankara.	2019
41	Canan Seyfeli	<i>Millet Sistemi mi? Rum ve Ermeni Patrikliği'nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2019
42	Dilşen İnce Erdoğan-Esra Çetin	<i>XIX. Yüzyıl Ermeni Müzisyenlerin Klasik Osmanlı Müziği'ne Katkıları</i> , Gece Kitaplığı/Gece Publishing, Ankara, New York.	2019
43	Erol Kürkcüoğlu-Hakan Özkaya	<i>Ermeni Sorunu ve Ağrı'da Ermeni Olayları: (Tarihsel Kökenleri, Gelişimi ve Sonuçları)</i> , Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı.	2019

44	Hazel Kul	<i>Mondoros'dan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meselesi (1918-1920)</i> , Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.	2019
45	İsmail Yıldız	<i>II. Meşrutiyet Döneminde Ermenilerde Devlet, Toplum ve Kimlik Tartışmaları (1908-1914)</i> , Yüzde İki Yayınları, Ankara.	2019
46	Kasım Ertaş	<i>Batılı Seyyahların Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Ermenileri ve Müslüman-Ermeni İlişkileri</i> , Kitabı Yayınları, İstanbul.	2019
47	Müzehher Yamaç	<i>Fransız Arşiv Belgelerinde Yakın Doğu'da Ermeni Sorunu</i> , Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.	2019
48	Süleyman İzzet Yalçın	<i>Soy Ağacı Ermeni Evlatlıklar Gizli Kalmış Yaşamlar</i> , Elhamra Yayınları, İstanbul.	2019
49		<i>Ermeni Konferansları 2017 [Ermeni Konferansları (2017: Ankara)]</i> , derleyen Ömer Engin Lütem, AVİM, Ankara.	2018
50	Elçin Yılmaz	<i>Amerikan Misyonerlik Faaliyetlerinin Türk-Ermeni İlişkilerine Etkisi</i> , GlobeEdit.	2018
51	Ercan Çelebi	<i>Ermeni Terörü & Türk Basınına Göre 1973-1985</i> , Hiper Yayın, İstanbul.	2018
52	Fatma Adile Başer	<i>XIX. Yüzyıl Merkezli Olarak Osmanlı Ermenileri'nde Türk Müziği</i> , Post, İstanbul.	2018
53	Gürsoy Şahin	<i>Osmanlı Devleti'nde Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri</i> , Gökkuşbuğ, İstanbul.	2018
54	Hande Seher Demir	<i>Ermeni Meselesinin Hukuki Boyutu</i> , Adalet Yayınevi, İstanbul.	2018
55	Kolektif	<i>Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi</i> , Efe Akademi Yayınları, İstanbul.	2018
56	Kolektif	<i>Ermeni Meselesi</i> , Türk Yurdu Yayınları, Ankara.	2018
57	Mustafa Yahya Metintaş	<i>Ermeni Tehciri Sırasında Sağlık Sorunlarına Karşı Alınan Tedbirler ve Uygulamalar</i> , Kırmızılar Yayıncılık, Eskişehir.	2018
58		<i>Kafkasya'da Ermeni Meselesi 1895-1912: Osmanlı Arşiv Belgeleri</i> , yay. haz. Qiyas Şükürov-Vasif Qafarov, TEAS Press, İstanbul.	2018
59	Tolga Başak	<i>Ermeni Sorunuyla İlgili İngiliz Belgeleri (1912-1923) = British Documents On Armenian Question (1912-1923)</i> , ed. Yavuz Aslan, Avrasya İncelemeleri Merkezi, Ankara.	2018
60	Yaşar Kop	<i>Hassas ve Tartışmalı Bir Konu 1915 Ermeni Olayları</i> , Kriter Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.	2018
61		<i>1915'e Hapsedilen Tarih: Ermeni Meselesi</i> , ed. Ferudun Ata, Palet Yayınları, Konya.	2017
62		<i>Ermeni Konferansları 2016</i> , Şükrü Elekdağ ve dğr., derleyen Ömer Engin Lütem, Terazi Yayıncılık, Ankara.	2017
63		<i>Ermeni Sorununa Disiplinler Arası Bakış: Tarih-Siyaset-Hukuk = An Interdisciplinary Approach To The Armenian Question: History-Politics-Law</i> , ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Bestami S. Bilgiç, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.	2017
64		<i>Osmanlı'nın Seçkin Tebaası İken Yabancılaşan Topluluk: Bursa Ermenileri</i> , ed. İsmail Yaşayanlar-Selçuk Kırılı, Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları, Bursa.	2017

65		<i>19. Yüzyıldan Günümüze Türk-Ermeni İlişkilerinin Bölgesel Politikalara Etkisi Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler [Türk-Ermeni İlişkilerinin Bölgesel Politikalara Etkisi (19. Yüzyıldan Günümüze) Uluslararası Sempozyumu (2016: Bitlis)], yay. haz. Arzu Güvenç Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.</i>	2017
66		<i>Tarihsel Veriler Temelinde 100. Yılında 1915 Olaylarına Hukuki Bakış, I, ed. Neslihan Karataş Durmuş, Pozitif Matbaacılık, Ankara.</i>	2017
67	Ahmet Fevzi Oker	<i>Musikimize Renk Katanlar: (Ermeni Bestekârlar),</i> Mc2 Yayınevi, İstanbul.	2017
68	Bülent Keçik	<i>Ermeni Tehcirinde Almanya Etkisi,</i> Yayın B, İzmir.	2017
69	Cahit Külekçi	<i>İmtiyazlar Bağlamında Osmanlı Devleti'nde Ermeniler, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.</i>	2017
70	Fatma Ahsen Turan	<i>Toplumsal Hafızada Ermeni Meselesi, Gazi Kitabevi, Ankara.</i>	2017
71	Firdes Temizgüney	<i>Emval-i Metruke Meselesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara.</i>	2017
72	Gül Akyılmaz	<i>Osmanlı Devleti'ndeki Hukuki Düzenlemeler Çerçevesinde Ermeniler ve Geride Bıraktıkları Mallar (Emvâl-i Metruke), Avrasya İncelemeleri Merkezi, Ankara.</i>	2017
73	Halil Özşavlı	<i>Abdülhamid'den Cumhuriyet'e Ermeni Yetimleri: (Sayıları ve Yurt Dışına Taşınmaları), Kesit Yayınları, İstanbul.</i>	2017
74	Hanım Halilova	<i>Soyu Kırılan Kim? Ermeni Meselesi, Töre Devlet Yayınları, İstanbul.</i>	2017
75	Kemal Arı	<i>Ermeni Sorunu (Dün, Bugün, Yarın),</i> Kitapana, İzmir.	2017
76	Mahir Garibov	<i>XX. Yüzyılda Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ Sorunu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.</i>	2017
77	Miralı Miralakbar oğlu Seyidov	<i>Türk-Ermeni Edebi İlişkileri, Berikan Yayınevi, Ankara.</i>	2017
78	Muhammet Erat	<i>Türk - Ermeni İlişkileri (1918-1923), Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.</i>	2017
79	Murat Kacıroğlu	<i>Türk Romanında Ermeni Sorunu ve Tehcir, Asitan Kitap, İstanbul.</i>	2017
80	Musa Qasımlı	<i>Ermeni Sorunu ve Büyük Devletler 1724-1920, Astana Yayınları, Ankara.</i>	2017
81	Natalia Chernichenkina-İbrahim Ethem Atnur-Hüsrev Akın	<i>Rus İmparatorluk Kayıtlarında Ermeni Sorunu 2: (1912-1917), Erzincan Üniversitesi Yayınları, Erzincan.</i>	2017
82	Osman Selim Kocahanoğlu	<i>İttihat-Terakki'nin Yüce Divan Sorgulaması: Meclis-i Mebusan Beşinci Şube Tahkikatı 1918: Birinci Dünya Harbine Giriş Teşkilat-ı Mahsusa Ermeni Tehciri Savaş İçindeki Yolsuzluklar, Temel Yayınları, İstanbul.</i>	2017
83	Recep Karacakaya	<i>Ermenilere Yönelik Ermeni Terörü, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.</i>	2017
84	Selami Kılıç	<i>Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleriyle Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı-Ermeni İhtilafı ve Sonuçları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.</i>	2017
85	Stanford Shaw	<i>Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu: Ermeniler, çev. Şadi Dinlenç, Türk Tarih Kurumu, Ankara.</i>	2017
86	Tofig Mustafazade	<i>Avrupa Diplomasininin "Ermeni Meselesi" Mi, Türkiye'nin Bölüşürülmesi Planı Mı?, çev. Bahar Güneş, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.</i>	2017

87	Yaşar Kop	<i>Gelecek Neslin Gözüyle 1915 Ermeni Olayları</i> , Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.	2017
88		<i>Arşiv Belgelerine Göre Tehcire Giden Yol = The Road to Resettlement in Archival Documents</i> , yay. haz. Ahmet Ergün-Murat Yüzbaşıoğlu, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul.	2016
89		<i>Geçmişten Günümüze Türk - Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu (14 - 15 Mayıs 2015)</i> [Geçmişten Günümüze Türk - Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu (2015: Bayburt)], ed. Cihat Taşkesenlioğlu-Yıldırım Yıldırım, Bayburt Üniversitesi, Bayburt.	2016
90		<i>Revan Türkleri</i> , ed. Okan Yeşilot, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.	2016
91		<i>Uluslararası Hukuk Boyutuyla 1915 Olayları</i> , ed. İlyas Doğan, Astana Yayınları, Ankara.	2016
92	Ahmet Acar	<i>Musa Dağı'nın Kayıp Ermenileri</i> , Gece Kitaplığı, Ankara.	2016
93	Alaeddin Yalçınkaya	<i>Ermeni Soykırım İddiaları ve Uluslararası Hukuk</i> , Astana Yayınları, Ankara.	2016
94	Alper Yalçın-Sevda Yalçın	<i>Ermenistan Ekonomisi ve Tarihsel Süreci İçerisinde Ermeni Meselesi</i> , Nobel Yayınevi, Ankara.	2016
95	Bülent Cırık	<i>Doğu Anadolu'da Türk-Kürt-Ermeni İlişkileri</i> , Yeditepe Yayınevi, İstanbul.	2016
96	Dürdane Ağayeva	<i>Ermeni Zindanında Sekiz Gün</i> , İHH İnsani Yardım Vakfı, İstanbul.	2016
97	Ertan Kiraz	<i>Uluslararası Hukukta Zarar Giderimi ve Ermeni Talepleri</i> , Avrasya İncelemeleri Merkezi, Ankara.	2016
98	Habip Hamza Erdem	<i>Fransız Basınında Genç-Türk Devrimi (Ermeni Sorununa Tarihsel Bir Göz Atış)</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2016
99	Hasan Güner	<i>Ermenilerin Emval-i Metrukesi: Ermenilerin Geride Bıraktığı Mallar: Arşiv Belgeleri Işığında Mali ve Hukuki Açından İnceleme</i> , Astana Yayınları, Ankara.	2016
100	Kadir Akın	<i>Ermeni Devrimci Paramaz: Abdülhamid'den İttihat Terakki'ye Ermeni Sosyalistleri ve Soykırım</i> , Dipnot Yayınları, Ankara.	2016
101	Kemal Çiçek	<i>Ermeni Sorununda Tehcir ve Ötesi</i> , Astana Yayınları, Ankara.	2016
102	M. Salih Mercan	<i>Arşiv Belgelerinde Van Ermeni İsyancıları (1896-1916)</i> , Gece Kitaplığı, Ankara.	2016
103	Mevlüt Kaya	<i>Anadolu Yangınları ve Ermeni - Rum Tehciri - Felaketin Mantığı Kitabının Eleştirisi</i> , Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.	2016
104	Refet Yinanç	<i>Ermeni Gerçekleri Adli Kitabın Macerası</i> , Astana Yayınları, Ankara.	2016
105	Sedat Laçiner	<i>Ermeni Sorunu Ayaklanma Tehcir ve İntikam</i> , Karınca Yayınları, Ankara.	2016
106	Ulvi Keser	<i>Kıbrıs'ta Ermeniler (1914-1964)</i> , Tulpars Yayınları, Ankara.	2016
107		<i>Emperyalizm ve Ermeni Meselesi Uluslararası Sempozyumu (2015: Ankara) = Imperialism And The Armenian Issue International Symposium (2015: Ankara)</i> , yayın danışmanı Atik Ağdağ; yayın yönetmeni Yusuf Yalanız; ed. Mustafa Sıtkı Bilgin-Mehmet Seyfettin Erol-Mustafa Alkan-Bekir Tarık Yiğit, ESAM (Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), Ankara.	2015

108		<i>Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu: 23 Ocak 2014</i> , Ankara Bildirileri [Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu], Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2015
109		<i>Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları: Tarihi Gerçekler - Siyasi Algılar - Hoşgörü - Uzlaşma Arayışları- Uluslararası Sempozyum Bildirileri 27-28 Nisan 2015 [Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları: Tarihi Gerçekler - Siyasi Algılar - Hoşgörü - Uzlaşma Arayışları- (2015: İstanbul)]</i> , yay. haz. Dinara Duisebayeva, Aydın Üniversitesi, İstanbul.	2015
110		<i>Türkler-Ermeniler ve Avrupa = Les Turcs-Les Armeniens Et l'Europe = Turks-Armenians And Europe</i> , haz. Bayram Kodaman, Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2015
111		<i>Türk-Ermeni İlişkilerinin Yarını</i> , ed. Yüksel Çelik-Cengiz Tomar-Okan Yeşilot, Yeditepe Yayınları, İstanbul.	2015
112		<i>Sevki ve İskanın Yüzyüncü Yılında-5: Bütün Yönleriyle Ermeni Meselesi</i> , İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.	2015
113		<i>Sevki ve İskanın Yüzyüncü Yılında-1: Ermeni Konferansları: Olayların Sebep ve Sonuçları</i> , haz. Yusuf Halaçoğlu-Ali Arslan, ed. Dinara Duisebayeva, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.	2015
114		<i>Sevki ve İskanın Yüzyüncü Yılında-4: Türkler ve Ermeniler: Komşuluk İlişkileri</i> , yay. haz. Dinara Duisebayeva, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.	2015
115		<i>Yüzyüncü Yılında Ermeni Meselesi "İddialar, Yalanlar, Gerçekler"</i> , ed. Hakan Boz, Aygan Yayıncılık, İstanbul.	2015
116	Ahmet Seyrek	<i>Ermeni Meselesi ve Tehcir</i> , Bizim Kitaplar, İstanbul.	2015
117	Ali İpek	<i>Ortaçağ Müslüman İdaelerde Ermeniler: Makaleler</i> , sunuş Hikmet Koçak, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.	2015
118	Canan Seyfeli	<i>Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2015
119	Canan Seyfeli	<i>Ermeni Kilisesi 'nde Sakramentler</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2015
120	Cengiz Mutlu	<i>Osmanlı 'da Bir Ermeni Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi</i> , Gündoğan Yayınları, İstanbul.	2015
121	Edward J. Erickson	<i>Osmanlılar ve Ermeniler: Bir İsyanın ve Karşı Harekatın Tarihi</i> , Timaş Yayınları, İstanbul.	2015
122	Emrah Bekçi	<i>Ermeni Yalanları "Çılgılık"</i> , Türkiye Kamu-Sen Genel Merkezi Kültür Sanat Yayınları, Ankara.	2015
123	Faruk Erzenin	<i>Maraş Tarihi ve Ermeni Olayları</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul.	2015
124	Feridun Eser	<i>Ermeni Örgütleri ve Faaliyetleri</i> , Yason Yayıncılık, Ankara.	2015
125	Fikrettin Yavuz	<i>Osmanlı Devleti 'nde Ermeni Terörü: 1896 Osmanlı Bankası Baskını</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2015
126	Gaffar Çakmaklı Mehdiyev	<i>Ermeni Düşünce Sistemi ve İdeolojileri</i> , Ekim Kitap, İstanbul.	2015
127	Güngör Üçüncüoğlu	<i>Belge ve Canlı Tarihi Tanıklarla Gümüşhane-Bayburt Ermeni Katliamları: Mübadele-Muhacirlik</i> , İstanbul.	2015
128	H. Emre Oktay	<i>Türk Tarihinin Kayıp Yılları 1915 Ermeni Sorunu</i> , Akis Kitap.	2015
129	Hikmet Öksüz	<i>ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Rapor ve Savaş Günlerinde Ermeni Meselesi (1919-1927)</i> , Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon.	2015

130	Hüseyin Adıgüzel	<i>Yer Değiştirmenin 100. Yılında Ermeniler ve Ermeni Meselesi</i> , Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.	2015
131	Hüseyin Albayrak	<i>Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Trabzon'da Rus-Ermeni-Rum Mezalimi (1914-1918)</i> , Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Trabzon.	2015
132	Hüseyin Tekinoğlu	<i>Ermeni Meselesi 1915</i> , Kamer Yayınları, İstanbul.	2015
133	İbrahim Özbek	<i>100. Yılında Ermeni Sorunu</i> , Murat Sabah Basım Yayın, İskenderun.	2015
134	İbrahim Özbek	<i>Dünden Bugüne Ermeni Saldırganlığı Ve Hocalı Soykırımı</i> , Elm-Tahsil, Bakü.	2015
135	İbrahim Tellioglu	<i>Türk-Ermeni İlişkileri ve 1915 Olayları</i> , Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları, Trabzon.	2015
136	İlker Başbuğ	<i>Ermeni Suçlamaları ve Gerçekler</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul.	2015
137	Jeremy Salt	<i>Emperyalizm, Evanjelizm ve Osmanlı Ermenileri 1878-1896</i> , çev. Kadriye Göksel, Tarih & Kuram Yayınları, İstanbul.	2015
138	Justin Mccarthy	<i>Turks And Armenians: Nationalism And Conflict In The Ottoman Empire</i> , Turko-Tatar Press, Madison.	2015
139	Justin Mccarthy, Esat Arslan, Cemalettin Taşkiran, Ömer Turan	<i>1915 Van'da Ermeni İsyanı</i> , Tarih & Kuram Yayınları, İstanbul.	2015
140	Kadir Mısıroğlu	<i>Tarihten Günümüze Ermeni Meselesi ve Zulümler</i> , Sebil Yayınevi, İstanbul.	2015
141	Kasım Ertaş	<i>Osmanlı İmparatorluğu'nda Diyarbakır Ermenileri</i> , Rağbet, İstanbul.	2015
142	Kemal Çiçek	<i>L'Exode Force Des Armeniens 1915-1917</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2015
143	Mehmet Bicik	<i>Ermeni Terörü & Soykırım Yalanı</i> , Tutku Yayınevi, Ankara.	2015
144	Mehmet Mert Çam	<i>Bir Asırlık Kan Davası (1915-2015): Tehcir ve Propaganda: Ermeni Meselesine Dair Bir Gencin Günlüğü</i> , İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2015
145	Mehmet Perinçek	<i>Ermeni Milliyetçiliğinin Serüveni (Taşnaklardan Asala'ya Yeni Belgelerle)</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2015
146	Metin Erhan	<i>Türk Ders Kitaplarında "Ermeniler" Cumhuriyet'ten Günümüze</i> , TEPAV Yayınları, Ankara.	2015
147	Muhammed Alexander Russell Webb	<i>Ermeni Meselesinden Kim Sorumlu?</i> , Derin Tarih Kültür Yayınları, İstanbul.	2015
148	Murat Ertaş	<i>Sevk ve İskân Kanunu'nun 100. Yılında Ermeni Meselesi Erzurum Kronolojisi: Ana Hatlarıyla</i> , Şehirder Yayınları, Erzurum.	2015
149	Mustafa Görüryılmaz	<i>Türk İslam Kafkas Ordusu ve Ermeniler 1918</i> , BK Yayınları, İstanbul.	2015
150	Mustafa Serdar Palabıyık	<i>1915 Olaylarını Anlamak: Türkler Ve Ermeniler</i> , Beta Basım Yayın, İstanbul.	2015
151	Mustafa Serdar Palabıyık	<i>Understanding The Turkish-Armenian Controversy Over 1915</i> , Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.	2015
152	Naci Şahin	<i>Osmanlı Ermenileri ve İkinci Meşrutiyet</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2015
153	Natalia Chernichenkina	<i>Rus İmparatorluk Kayıtlarında Ermeni Sorunu (1912-1917)</i> , Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Erzincan.	2015

154	Nazmi Erođlu	<i>Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı Türkler ve Ermeniler</i> , Bilge Kültür Sanat, İstanbul.	2015
155	Nejla Günay	<i>Zoraki İttifaktan Yol Ayrımına İttihat-Terakki ve Ermeniler</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2015
156	Nihat Karademir	<i>Korku ve Umut II. Abdülhamit Dönemi Kürt-Ermeni İlişkileri</i> , Çıra Yayınları, İstanbul.	2015
157	Ömer Lütfi Taşcıoğlu	<i>Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Siyasi ve Hukuki Gerçekler</i> , Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.	2015
158	Pierre Loti	<i>Ermenistan'daki Katliamlar ve Türkler</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2015
159	Ramazan Demir	<i>Ermeni İsyanı: 1915 Yüz Yaşında</i> , Palme Yayınları, Ankara.	2015
160	Ramazan Erhan Güllü	<i>Ermeni Sorunu ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi (1878-1923)</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2015
161	Ramazan Tosun	<i>Ermeni Tehcirinde Konya</i> , Palet Yayınları, Konya.	2015
162	Ramiz Mehdiyev	<i>Dağlık Karabağ: Kaynakların Diliyle Tarih</i> , Berikan Yayınevi, Ankara.	2015
163	Raşıit Kısacık	<i>Ermeni Sorunu'nda Çözümün ve Çözumsuzlüğün Adı: 4T</i> , Ozan Yayıncılık, İstanbul.	2015
164	Salih Altınok	<i>Ermeni Tehcirinin 100. Yılında Ermeni Sorunu</i> , Parafiks Yayınevi, İstanbul.	2015
165	Sevil Abbasođlu İrevanlı	<i>Kafkaslardaki Kıyım ve Sürgünler: Batı Azerbaycan'da Rus Ve Ermenilerin Yaptığı Soykırım</i> , Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.	2015
166	Seyit Sertçelik	<i>Rus Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorunu: 1915-1923 Sömürge Savaşı</i> , SRT Yayınları, Ankara.	2015
167	Seyit Sertçelik	<i>Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914</i> , SRT Yayınları, Ankara.	2015
168	Sitare Mirmahmudova	<i>Ermenistan Coğrafyasında Azerbaycan Kökenli Oykonimler ve Onların Ermenileştirilmesi Politikaları</i> , Teas Press Yayınevi, İstanbul.	2015
169	<i>Soyalp Tamçelik</i>	<i>Ermenistan: Tarih, Hukuk, Dış Politika ve Toplum</i> , Gazi Kitabevi, Ankara.	2015
170	Taha Akyol	<i>1914-1915: Felaket Yıllarında Osmanlı ve Ermeniler</i> , Doğan Kitap, İstanbul.	2015
171	Uluç Gürkan	<i>Ermeni Katliamı Suçlaması Yargılama ve Karar Malta 1919-1921</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2015
172	Yaşar Aksoy	<i>1915 Genel-Özel Soruda Ermeni Komşum Soykırım İddiası ve Barış Yolu</i> , Etki Yayınları, İzmir.	2015
173	Yunus Emre Deli	<i>Kafası Karışanlar İçin Ermeni Meselesi</i> , Divan Kitap, İstanbul.	2015
174	Yücel Güçlü	<i>Historical Archives And The Historians' Commission To Investigate The Armenian Events Of 1915</i> , University Press Of America, Lanham.	2014
175		<i>1. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu (2-4 Mayıs 2012-Erzurum/Türkiye) = First International Symposium on Turkish-Armenian Relations and Great Powers (2-4 May 2012 Erzurum/Turkey) [Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu (2012: Erzurum)]</i> , ed. Tolga Başak-Mevlüt Yüksel, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.	2014

176		<i>Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri Ve Ermeni Sorunu</i> (Sempozyum Bildirileri) 5 Kasım 2014 [Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan İlişkileri Ve Ermeni Sorunu (2014: İstanbul)], ed. Bekir Günay, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.	2014
177		<i>Tarihte Türkler ve Ermeniler: Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Yabancı Devletler</i> , ed. Mehmet Metin Hülagü-Musa Şaşmaz-İbrahim Ethem Atnur-Taha Niyazi Karaca-Mustafa Çolak-Recep Karacakaya, Türk Tarih Kurumu, I-X, Ankara.	2014
178	Bülent Yıldırım	<i>Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918)</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2014
179	Doğu Perinçek	<i>Ermeni Sorununda Strateji ve Siyaset</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2014
180	Haluk Selvi	<i>Sevk ve İskânın 100. Yılında Türk-Ermeni İlişkileri</i> , İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.	2014
181	Hatem Cabbarlı	<i>Ermenistan'ın Harici Siyaseti (1991-2012)</i> , ATSAM (Avrasya Tehlikesizlik ve Strateji Araştırmalar Merkezi), Bakü.	2014
182	İhsan Kurt	<i>Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey: Tarihin Dönek Mahallinde Bir İdam</i> , Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.	2014
183	Justin Mccarthy	<i>Sasun: The History Of An 1890s Armenian Revolt</i> , The University Of Utah Press, Salt Lake City.	2014
184	Mehmet Perinçek	<i>Ermeni Devlet Adamı B. A. Boryan'ın Gözüyle Türk-Ermeni Çatışması</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2014
185	Murat Bardakçı	<i>İttihadçı'nın Sandığı: İttihat ve Terakki Liderlerinin Özel Arşivlerindeki Yayınlanmamış Belgeler ile Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ermeni Gayrimenkulleri Konusunda Alınmış Bazı Kararlar</i> , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.	2014
186	Musa Qasımlı	<i>Kafkaslarda Ermeni Sorunu 1724-1920</i> , İpek Üniversitesi, Ankara.	2014
187	Turgut Kerem Tuncel	<i>Armenian Diaspora</i> , Terazi Publishing, Ankara.	2014
188	Türkkaya Ataöv	<i>Ermeni Önderi Boghos Nubar'ın İtirafı & 1915-1918 Arası Belgeler</i> , Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.	2013
189		<i>Ermeni Soykırımı İddiaları/Yanlış Hesap Talat'dan Dönünce</i> , derleyen Mustafa Çalık, Cedit Neşriyat, Ankara.	2013
190	Ali Nazmı Çora	<i>Sözde Ermeni Soykırımı İddiasının Bugünkü Durumu</i> , Create Space Independent Publishing.	2013
191	Eray Bayramol	<i>Rus Kaynaklarında Ermeni Sorunu 1914-1915</i> , Bilge Kültür Sanat, İstanbul.	2013
192	Galip Kemali Bey	<i>Ermeniler</i> , Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.	2013
193	Gökhan Sarı	<i>Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler</i> , Barış Kitap Basım Yayın,	2013
194	Halil Özşavlı	<i>Urfa Ermenileri: (Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayat)</i> , Gazi Kitabevi, Ankara.	2013
195	Kemal Arkun	<i>Ermeni Mezalimine Ağıtlar</i> , Akademisyen Yayıncılık, İstanbul.	2013
196	Levon Panos Dabağyan	<i>Geçmişten Günümüze Millet-i Sadıka-3: İstanbul'da Gündelik Hayat Belde-i Şahane'nin Cumhuriyet Döneminde Ermeniler</i> , Yedirenk Yayınları, İstanbul.	2013
197	Mehmet Fatih Öztarsu	<i>Ama Hangi Türkler ve Ermeniler: Birbirini Tanımayan Düşmanların Hikayesi</i> , Öteki Adam Yayınları, İstanbul.	2013
198	Mihail Bashanov	<i>Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri)</i> , çev. İlyas Kemaloğlu (Kamalov), Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2013

199	Musa Şaşmaz	<i>İngiliz Konsolosları ve Ermenilerin Katliamı İddiaları (1878-1914)</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2013
200	Necati Aydın	<i>Türkler Ermeni Soykırımını Yapmıştır! & Lütfen Bir Daha, Doğru Okuyunuz</i> , Paraf Yayınları, İstanbul.	2013
201	Oktay Bozan	<i>Diyarbakır Vilayetinde Ermeniler ve Ermeni Olayları (1878-1920)</i> , Çizgi Kitabevi, Konya.	2013
202	Tetsuya Sahara	<i>What Happened In Adana In April 1909?: Conflicting Armenian And Turkish Views</i> , ISIS Press, İstanbul.	2013
203	Yahya Bağçeci	<i>İngiltere’de Ermeni Propagandası (1878-1898)</i> , Yalın Yayıncılık, İstanbul.	2013
204	Yıldız Deveci Bozkuş	<i>Parlamento Kararları ve Yabancı Basında Ermeni Sorunu</i> , Sistem Ofset Yayıncılık, Ankara.	2012
205	Ahmet Erdoğan	<i>Belgelerle II. Meşrutiyet’ten Tehcir’e Adana Ermeni Olayları Günlüğü</i> , Yeni Zamanlar Dağıtım, İstanbul.	2012
206	Ahmet Türkan	<i>Ermenilerin ve Doğu Hıristiyanlarının Sorunları Çerçevesinde Osmanlı Papalık İlişkileri</i> , Kitabevi Yayınları, İstanbul.	2012
207	Ali Arslan-Halil Bal-Hasan Demirhan	<i>Tarihi ve Stratejik Boyutlarıyla Ermeni Meselesi</i> , İdil Yayıncılık, İstanbul.	2012
208	Aygün Attar	<i>Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2012
209	Cemal Aydın	<i>Taşa Kazınan İhanet: Ermeni İhanetinin Paris’teki Belgesi</i> , Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul.	2012
210	Davut Kılıç	<i>Osmanlı Ermenileri Arasında Dini ve Siyasi Mücadeleler</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2012
211	Dilşen İnce Erdoğan	<i>Anlatmak İçin Anlatmak Ermeni Sorun</i> , Akademi Titiz Yayınları, İstanbul.	2012
212	Güntekin Necefli	<i>Ermeni Devleti Kurma Teşebbüsleri</i> , IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2012
213	Hakan Erdem	<i>Gerçek İle Kurmaca Arasında: Torosyan’ın Acayip Hikayesi</i> , Doğan Kitap, İstanbul.	2012
214	Hasan Karayığit	<i>Soykırım Yapan Kim: Türkler mi? Ermeniler mi? & Orijinal Belge ve Resimlerle Osmanlı Coğrafyasında Yaşanan Ermeni Sorunu ve Terörü</i> , Karma Kitaplar, İstanbul.	2012
215	İsmail Hakkı Polattimur	<i>Birinci Dünya Harbi’nde Osmanlı-Rus Muharebeleri Ve Bayburt’ta Ermeni Hadiseleri</i> , Bayburt Üniversitesi, Bayburt.	2012
216	Kâmil Veli Nerimanoğlu	<i>Büyük Felaket Ermeni Yalanları ve Hakikatin Özü (Araştırma ve Belgeler)</i> , İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.	2012
217	Kemal Çiçek	<i>Ermenilerin Zorunlu Göçü, 1915-1917</i> , Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2012
218	Kolektif	<i>Perinçek-İsviçre Davası & Ermeni Soykırımı Yalanı AİHM’de</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2012
219	Levon Panos Dabağyan	<i>Geçmişten Günümüze Millet-i Sadıka Sanat Dünyamızda Ermeniler</i> , Yedirenk, İstanbul.	2012
220	Mehmet Emin Gerger	<i>Belge ve Fotoğraflarla Kars’tan Karabağ’a Ermeni Vahşeti</i> , Gerger Yayınları, İstanbul.	2012
221	Mehmet Perinçek	<i>Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi</i> , Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.	2012

222	Sadi Bayram	<i>Tarihte Merzifon / Amerikan Anatolian Koleji ve Belgeleriyle Ermeni Ayaklanmaları</i> , Yeni Zamanlar Sahaf, Ankara.	2012
223	Xaqani İsmayıl	“ <i>Ermeni Meselesi</i> ” ve <i>Türk Müselman Soykırımı</i> , Nergiz Neşriyyatı, Bakı [Bakü].	2012
224	Yusuf Sarımay	<i>24 Nisan 1915’te Ne Oldu? Ermeni Sevk ve İskanının Perde Arkası</i> , İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.	2012
225	Yusuf Sarımay-Recep Karacakaya	<i>1909 Adana Ermeni Olayları</i> , İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.	2012
226	Yücel Güçlü	<i>The Holocaust And The Armenian Case In Comparative Perspective</i> , University Press Of America, Lanham.	2011
227		<i>Adana Olayları Makaleler 1909 = The Adana Incidents Of 1909 Revisited</i> , ed. Kemal Çiçek, Türk Tarih Kurumu, Ankara.	2011
228		<i>Dağlık Karabağ Sorunu Dar Alanda Büyük Oyun</i> , ed. M. Turgut Demirtepe, haz. Kamer Kasım-Turgut Demirtepe-Güner Özkan-Habibe Özdal-Hasan Selim Özertem-Zaur Şiriyev-Gülay Kılıç-Arzu Turgut, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara.	2011
229		<i>Osmanlı’dan Günümüze Emperyalizm Kısacasında Ermeni Sorunu</i> , yay. Mustafa Demir, Ozan Yayıncılık, İstanbul.	2011
230		<i>Sadık Tebaa: Türk Devletleri Hizmetindeki Ermeniler</i> , ed. Maxime K. Yevaddian, çev. Tomas Terziyan, Kalust Gülbenkyan Vakfı, İstanbul.	2011
231	Abdülğani Girici	<i>1920 Adana Ermeni Mezalimi Hâtıraları</i> , derleyen Yusuf Turan Günaydın, TTK, Ankara.	2011
232	Abdülkadir Çevik-Bahar Senem Çevik Ersaydı	<i>Psiko-Politik Bir Yaklaşım ile Türk-Ermeni İlişkileri</i> , AKY Yayınları, İstanbul.	2011
233	Ahmet Kolbaşı	<i>1892-1893 Ermeni Yafta Olayları (Merzifon-Yozgat-Kayseri)</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2011
234	Akın Çelik	<i>Osmanlı’nın Ermeni’yle İmtihani: Mütareke Dönemi İstanbul Hükümetleri ve Ermeniler</i> , Paraf Yayınları, İstanbul.	2011
235	Cemal Güven-Mustafa Zenginbaş,	<i>Ermeni Harekatına Amerikan Basını İlgisi: (The New York Times Gazetesi: Eylül-Aralık 1920)</i> , Eğitim Yayınevi, Konya.	2011
236	Guenther Lewy	<i>1915 Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu? Çarpıtılan-Değiştirilen Tarih</i> , çev. Ceren Elitez, Timaş Yayınları, İstanbul.	2011
237	Haluk Selvi	<i>Millet-i Sadıka’da İsyân - Ermeni Komitacıların Gizli Mektupları 1878-1923</i> , Timaş Yayınları, İstanbul.	2011
238	Kamil Necdet Ar	<i>Türk-Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi: (1918-1923)</i> , Kaynak Yayınları, İstanbul.	2011
239	Murat Gökhan Dalyan	<i>XIX. Yüzyılda Gelenekten Batı Kültürüne Geçişte Ermeni Yaşamı</i> , Öncü Kitap, Ankara.	2011
240	Nesrin Sarıahmetoğlu	<i>Karabağ</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2011
241	Sedat Laçiner	<i>Hangi Ermeni Sorunu?</i> , USAK Yayınları, Ankara.	2011
242	Şenol Kantarcı	<i>Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2011
243	Şeref Ünal	<i>Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu</i> , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.	2011
244	Uluç Gürkan	<i>Ermeni Sorununu Anlamak: Önyargıları Aşmak ve Nefretten Arınmak</i> , Destek Yayınevi, İstanbul.	2010

245	Adem Ölmez	<i>İstanbul Ermeni Olayları ve Yahudiler & İstanbul'da Sosyal Barışın Bozulması</i> , Kurtuba Kitap, İstanbul.	2010
246	Ali Arslan	<i>Ermeni Papalığı: Eçmiyazın Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar</i> , Paraf Yayınları, İstanbul.	2010
247	Behram Öztürk	<i>Tarihin İbret Sayfaları Oluşturulan Ermeni ve Galesi ve Soykırım Yalanı</i> , Kişisel Yayınlar, Ankara	2010
248	Cahit Külekçi	<i>Sosyo-Kültürel Açından Ermeniler ve Türkler: İstanbul Ermenileri</i> , Kayıhan Yayınları, İstanbul.	2010
249	Edward Tashji	<i>Ermeni İddiaları & Gerçekler Açıklanmalıdır</i> , Avcıol Basım Yayın, İstanbul.	2010
250	Erhan Başyurt	<i>Ermeni Evlatlıklar Saklı Kalmış Hayatlar</i> , Karakutu Yayınları, İstanbul.	2010
251	Fahri Parin	<i>Delederimizin Ağzından Ermeni Zulmü</i> , Şamil Yayıncılık, İstanbul.	2010
252	Fethi Karaduman	<i>Entrikacı Komplosu Ermeni Sorunu</i> , Günizi Yayıncılık, İstanbul.	2010
253	Halil Ersin Avcı	<i>İngiliz Ermeni İttifakı</i> , Paraf Yayınları, İstanbul.	2010
254	Harika Yamak	<i>Atatürk ve Ermeni Soykırım Yalanı</i> , Yılmaz Basım, İstanbul.	2010
255	Hasan Kuruyazıcı	<i>Batılılaşan İstanbul'un Ermeni Mimarları</i> , Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul.	2010
256	Hikmet Özdemir	<i>Ermeni Asıllı Rus General Korganoff'a Göre Kafkasya Cephesinde Osmanlı Ordusuna Karşı Ermeni Faaliyetleri</i> , Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul.	2010
257	Hikmet Özdemir	<i>Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914-1918)</i> , TTK Basımevi, 2. baskı, Ankara.	2010
258	Hüseyin Gündüz Öklem	<i>Taşeron İsveç ve Ermeni Yalanları</i> , Sergi Yayınevi, İzmir.	2010
259	İnanç Atılğan	<i>Archival Documents Of The Viennese Armenian - Turkish Platform</i> , Diwan İm Wieser Verlag.	2010
260	İsmail Mangaltepe-Recep Karacakaya	<i>Paul Cambon'un İstanbul Büyük Elçiliği ve Ermeni Meselesi</i> , Yeditepe Yayınevi, İstanbul.	2010
261	Levon Panos Dabağyan	<i>Geçmişten Günümüze Millet-i Sadıka Osmanlı Ermenileri: Amiralar - Devlet Adamları - Mimarlar - Hekimler - İlim Adamları</i> , Yedirenk, İstanbul.	2010
262	Levos Panos Dabağyan	<i>Tarihin Işığında Ermeni Meselesi ve 1915 Kaosu</i> , Yedirenk, İstanbul.	2010
263	M. Ferhat Fırat	<i>Abdülhamit Döneminde Ermeniler</i> , Paradoks Yayıncılık, İstanbul.	2010
264	Mehmet Cebeci	<i>Die Deutsch-Türkischen Beziehungen In Der Epoche Abdülhamids II. (1876-1908): Die Rolle Deutschlands in der Türkischen Aussenpolitik Unter Besonderer Berücksichtigung der Bulgarischen Agyptischen und Armenischen Frage</i> , Tectum Verlag, Marburg.	2010
265	Mehmet Saray	<i>Atatürk'ün Konuşma ve Yazışmalarında Ermeni Sorunu</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2010
266	Ömer Altıntop	<i>Kıyamet & 1915 Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi</i> , Mykitap, İstanbul.	2010
267	Ramazan Erhan Güllü	<i>Antep Ermenileri (Sosyal Kültürel ve Siyasi Hayat)</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2010
268	Taner Timur	<i>Türkler ve Ermeniler</i> , İmge Kitabevi, Ankara.	2010
269	Yusuf Hikmet Bayur	<i>Armenians</i> , yay. haz. Kemal Çiçek-Pınar Eray, TTK Basımevi, Ankara.	2010

270	Yücel Güçlü	<i>Armenians And The Allies In Cilicia : 1914-1923</i> , The University Of Utah Press, Salt Lake City.	2010
271	Yücel Namal	<i>Macaristan ve Ermeni Meselesi: (1878-1920)</i> , Truva Yayınları, İstanbul.	2010
272	Zekeriya Başkal	<i>Ninelerimizin Komşuları & Türk-Ermeni İlişkilerinin Barışçı Yönleri</i> , Liberte Yayınları, İstanbul.	2009
273		<i>Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1896-1909)</i> , proje yöneticisi Yusuf Sarımay, proje sorumluları Mustafa Budak-Önder Bayır-Ahmet Zeki İzgöer, yay. haz. Recep Karacakaya [ve dğr.], Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.	2009
274		<i>The Armenian Question Basic Knowledge And Documentation</i> , ed. Ömer Engin Lütem, Terazi Publishing, Ankara.	2009
275	Ahmet Gürel	<i>Türk-Ermeni İlişkileri & Yabancı Belgeler Işığında, Dünü Bugünü</i> , Şenocak Yayınları, İstanbul.	2009
276	Bülent Bakar	<i>Ermeni Tehciri</i> , Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.	2009
277	Cafer Ulu	<i>Türkiye Cumhuriyeti'nde Ermeniler</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2009
278	Ercan Karakoç	<i>Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2009
279	Gürbüz Evren	<i>Emperyalizmin Oyuncuğu Ermeni Sorunu</i> , Karınca Yayınları, Ankara.	2009
280	Gürsoy Solmaz	<i>Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar, Müverrih Kiragos</i> , Elips Kitap, Ankara.	2009
281	Haluk Selvi	<i>Bir Ermeni Komitecinin İtirafı</i> , Timaş Yayınları, İstanbul	2009
282	Hikmet Özdemir	<i>Cemal Paşa ve Ermeni Göçmenler, 4. Ordu'nun İnsani Yardımları</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul.	2009
283	İbrahim Erdal-Ahmet Karaçavuş	<i>Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2009
284	L. M. Bolhovitinov	<i>11 Aralık 1915 Tarihli Resmi Ermeni Raporu</i> , Doğan Kitap, İstanbul.	2009
285	Mahir Aydın	<i>Belgelerle Ermeni Soykırımı Senaryosu</i> , Togan Yayıncılık, İstanbul.	2009
286	Mehmet Deri	<i>Türkiye'de Azınlıklar ve Azınlık Okulları & Rum-Yahudi ve Ermeni Cemaatleri</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2009
287	Muhittin Nalbantoğlu	<i>Rus Yarbayın Ağzından Türklere Karşı Ermeni Vahşeti</i> , Toker Yayınları.	2009
288	Mustafa Öztürk	<i>Belgelerle 1915 Ermeni Meselesi</i> , Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.	2009
289	Ramazan Demir	<i>Ermeni İsyanı ve Harput Ermenileri: Ararat-Gakkış Diyalogu</i> , Palme Yayınları, Ankara.	2009
290	Recep Cengiz	<i>Ermeni Soykırımı Tartışmaları</i> , E Yazı Yayınları, Samsun.	2009
291	Salahi R Sonyel	<i>Osmanlı Ermenileri - Büyük Güçler Diplomasisinin Kurbanları</i> , Türkçesi Ayden Bireddinç, Remzi Kitabevi, İstanbul.	2009
292	Şükürü Server Aya	<i>Soykırım Tacirleri ve Gerçekler: [Türk Aleyhtarı ve Tarafsız Yabancı Belgelerle Diaspora Yalanlarının İyüzü]</i> , Derin Yayınları, İstanbul.	2009
293	Taha Akyol	<i>Ortak Acı, 1915 Türkler ve Ermeniler</i> , Doğan Kitap, İstanbul.	2009

294	Tenzile Rüstemhanlı	<i>Ermeni Mezalimi & Türk Müslüman Soykırımı</i> , Karakutu Yayınları, İstanbul.	2009
295	Tuncay Özkan	<i>Yaraya Tuz Bastım & Ermeni Soykırımı</i> , Detay Yayınları, İstanbul.	2009
296	Ümit Özdağ-Özcan Yeniçeri	<i>Ermeni Psikolojik Savaşı & Talat Paşa'dan Alican Kapısı'nın Açılmasına</i> , Kripto Yayınları, Ankara.	2008
297		<i>Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918 = Armenian Activities The Archive Documents 1914-1918</i> , ed. Ahmet Tetik, çev. Yusuf Serdar Demirtaş [ve dğr.], Genelkurmay Başkanlığı, Ankara.	2008
298		<i>Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyanları (1878-1895)</i> , proje yöneticisi Yusuf Sarımay, proje sorumluları Mustafa Budak-Önder Bayır-Ahmet Zeki İzgöer, yay. haz. Recep Karacakaya [ve dğr.], Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.	2008
299		<i>Öğrenci Gözüyle Ermeni Sorununun Psikolojik Sosyolojik Hukuksal Boyutu Toplumlara Yansımaları ve Alınabilecek Önlemler</i> , ed. Hale Şıvgın-İhsan Burak Birecikli, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.	2008
300	Abdüllatif Dinçaslan	<i>Zeytin ve Çevresindeki Ermeni İsyanları (1895-1921)</i> , Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş.	2008
301	Ahmed Akgündüz-Said Öztürk-Recep Kara	<i>Sorularla Ermeni Meselesi</i> , Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.	2008
302	Davut Kılıç	<i>Tarihten Günümüze İstanbul Ermeni Patrikhanesi</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2008
303	Dilşen İnce Erdoğan	<i>Amerikan Misyonerlerinin Faaliyetleri ve Van Ermeni İsyanları (1896)</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2008
304	Gülseren S. Aytaş	<i>Ermeni Talepleri ve Türkiye'nin Hakları</i> , Derin Yayınları, İstanbul.	2008
305	Gürbüz Evren	<i>Son Celse & Lütfen Uyanın Türkiye Ermeni Soykırımı Suçlusunu İlan Edilecek</i> , Güncel Yayıncılık, İstanbul.	2008
306	Gürsoy Şahin	<i>Osmanlı Devleti'nde Katolik Ermeniler Sivashlı Mihitar ve Mihitaristler (1676-1749)</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2008
307	Hikmet Özdemir	<i>Ermeni İddiaları Karşısında Türkiye'nin Birikimi</i> , TBMM Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara.	2008
308	Hikmet Özdemir	<i>1915 Tartışılırken Gözden Kaçırılanlar = Issues Missed In The 1915 Armenian Debate</i> , Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Ankara.	2008
309	İhsan Kurt	<i>Kahrolsun Böyle Adalet : "Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey ve İdamı</i> , Kum Saati Yayınları, İstanbul.	2008
310	Jean-Louis Mattei	<i>Belgelerle Büyük Ermenistan Peşinde Ermeni Komiteleri</i> , Bilgi Yayınevi, Ankara.	2008
311	Kemalettin Kuzucu	<i>İsmail Hakkı Paşa'nın Sivas Valiliği ve İlk Ermeni Olayları (1880-1882)</i> , IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2008
312	Mahir Aydın	<i>Yapay Sorun "Ermeni Meselesi"</i> , İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü, İstanbul.	2008
313	Murat Bardakçı	<i>Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi: Sadrazam Talat Paşa'nın Özel Arşivinde Bulunan Ermeni Tehciri Konusundaki Belgeler ve Hususi Yazışmalar</i> , Everest Yayınları, İstanbul.	2008

314	Nevzat Artuç	<i>Cemal Paşa (1872-1922): Askeri ve Siyasi Hayatı</i> , Merkez Reprö Basım Yayın, Ankara.	2008
315	Sadık Tural	<i>Ermeni Meselesine Dair</i> , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.	2008
316	Sedat Laçiner	<i>Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası</i> , USAK, Ankara.	2008
317	Şükrü Server Aya	<i>The Genocide of Truth, İstanbul</i> , İstanbul Commerce University Publications, İstanbul.	2008
318	Taha Niyazi Karaca	<i>Yozgat Ermeni Ayaklanmaları ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey Olayı</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2008
319	Tolga Başak	<i>İngiltere'nin Ermeni Politikası (1830-1923)</i> , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.	2008
320	Yahya Bacak	<i>Hakkari'den Ermeni Meselesine Bakış Yıllık Çözüm Planı</i> , Gündüz Kitabevi Yayınları, İstanbul.	2008
321	Yusuf Ziya Bildirici	<i>Adana'da Ermenilerin Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri</i> , Adana Valiliği, Adana.	2008